

Analyse rapportering over continuïteit in de controleverklaringen 2022

Oob's en niet-oob's

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Mei 2024

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Nederland rekt op zijn accountants.

De leden van de Koninklijke NBA vormen een brede, pluriforme beroepsgroep van ruim 22.000 professionals werkzaam in de openbare accountantspraktijk, bij de overheid, als intern accountant en in het management van organisaties. Integriteit, objectiviteit, deskundigheid en zorgvuldigheid, geheimhouding en professioneel gedrag zijn essentiële waarden voor iedere accountant. De Koninklijke NBA helpt accountants hun cruciale rol in de maatschappij te vervullen, nu en in de toekomst.

Dit document bevat bladwijzers, hyperlinks en navigatiebutton.

 Adobe Acrobat bladwijzers - toetsencombinatie 'Ctrl-b'

 Tekst is een intern document- of externe hyperlink

 Naar inhoudsopgave

 Vorige pagina

 Volgende pagina

Colofon

De publicatie is opgesteld door de afdeling Beroep & Maatschappij van de NBA. Met dank aan de NBA-werkgroep Continuïteit voor het reviewen van de analyse: Wiert Smid, Dennis Serberie, Mohammed Houba, Kees Romers, Jeroen Westdijk, Gerard van Vuuren, Melissa Klaver, Jennifer Zweden en Clifton Deinum.

Deze analyse is zo zorgvuldig mogelijk samengesteld. De NBA is echter niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden.

© 2024 Koninklijke NBA

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens bestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de NBA.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk	Pagina
Samenvatting van de uitkomsten	5
Cliëntspecifieke beschrijvingen blijven beperkt	5
NBA-voorbeeldteksten	6
Conclusies / bevindingen	6
Verwijzing naar de jaarrekening	6
Evaluatie van Standaard 700	7
1. Inleiding	8
Controleaanpak continuïteit	8
NBA-onderzoek	8
De populatie	9
Beperkingen	10
2. Analyse controleverklaringen Beursfondsen en overige oob-verklaringen	12
Over de onderzoeksgroep	12
Vergelijk van controleverklaringen 2022 met die van 2021 in de selectie	13
Constateringen - analyse van de controleverklaring	16
Aanwezigheid sectie "controleaanpak continuïteit"	16
Cliëntspecifieke beschrijving van werkzaamheden	16
Aantal gerapporteerde werkzaamheden	21
Aantal type gerapporteerde werkzaamheden	21
Bevindingen en conclusie van de sectie controleaanpak continuïteit	22
Constateringen - analyse van de jaarstukken	23
Continuïteitsrisico's in jaarverslag	23
Verwijzing naar bestuursverslag of de jaarrekening in de controleverklaring	24
Samenhang controleverklaring en jaarverslag	25
Continuïteitsrisico's in verslag Raad van Commissarissen	25
Samenhang controleverklaring en verslag RvC	26
3. Analyse niet-oob-verklaringen	27
Over de onderzoeksgroep	27
Constateringen - analyse van de controleverklaring	28
Aanwezigheid sectie "Controleaanpak continuïteit"	28
Inhoud van de sectie "Controleaanpak continuïteit"	28
Materiele onzekerheid	29
Werkzaamheden – mate van detail	29
Aantal gerapporteerde werkzaamheden	31
Aantal type gerapporteerde werkzaamheden	32
Bevindingen en conclusie van de sectie controleaanpak continuïteit	32
Constateringen – analyse van de jaarstukken	33
Analyse jaarverslag	33
Verwijzing naar bestuursverslag of de jaarrekening in de controleverklaring	33
Continuïteitsrisico's in jaarverslag	34
Samenhang controleverklaring en bestuursverslag	34
Continuïteitsrisico's in verslag Raad van Commissarissen	34
Samenhang controleverklaring en verslag RvC	35

Samenvatting van de uitkomsten

Na de analyse van de sectie controleaanpak continuïteit over 2021 (de zgn. 0-meting) is over het verslagjaar 2022 een tweede analyse gedaan. In dit verslagjaar is de rapportage verplicht en na de early adopters of koplopersgroep die al ervaring hadden opgedaan met rapporteren over continuïteit, moeten nu alle accountantskantoren met verplichte controles rapporteren.

Daarom is nagedacht over de verdeling van de populatie over verschillende sectoren van zowel beursgenoteerde en niet beursgenoteerde ondernemingen, mogelijk gevoelig voor onzekerheden en continuïteitsrisico's. Tevens is de scope van het onderzoek uitgebreid door ook te kijken naar het jaarverslag en de relatie met de controleverklaring. We hebben in totaal 83 (2021: 62) jaarrekeningen en controleverklaringen geanalyseerd.

In 2022 zijn ten opzichte van 2021 minder en andere beursgenoteerde ondernemingen onderzocht. De ondernemingen die wel beide jaren in scope waren zijn vergeleken voor de teksten in de controleverklaring en het jaarverslag, ten aanzien van continuïteit. We zien in 2022 meer generieke teksten dan in 2021.

Cliëntspecifieke beschrijvingen blijven beperkt

De analyse van de sectie 'controleaanpak continuïteit' is beoordeeld op de mate van detail (het gebruik van cliënt- en sectorspecifieke bewoordingen). Dit met als achtergrond dat de gebruiker van de controleverklaring er baat bij heeft als de controlewerkzaamheden specifiek in gaan op de onderneming of de sector en dat er zo weinig mogelijk 'boiler'-plate teksten worden gehanteerd. Dit is wat de NBA voor staat en ook in lijn met het advies van de kwartiermakers op dit onderwerp.¹

In één controleverklaring is de paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden opgenomen teneinde de aandacht van de gebruiker te vestigen op de alternatieve grondslag die is gehanteerd. Er is sprake van vrijwillige discontinuïteit. Verder is in één controleverklaring sprake van een materiele onzekerheid ten aanzien van continuïteit en is sprake van een Standaard 570 toelichting. We zien dat in deze situatie een zeer specifieke controleverklaring is opgenomen.

De teksten van de sectie controleaanpak continuïteit zijn beoordeeld en vervolgens ingedeeld in drie categorieën; specifiek, gedeeltelijk specifiek en generiek. Hieruit blijkt dat in de meeste gevallen we de teksten als generiek beoordelen. Hierbij zagen we ook een relatie met het aantal werkzaamheden, bij de meer specifieke teksten waren er vaker meer controlewerkzaamheden genoemd. Dit betekent niet dat wij van mening zijn dat een opsomming van veel werkzaamheden automatisch meer inzicht geeft.

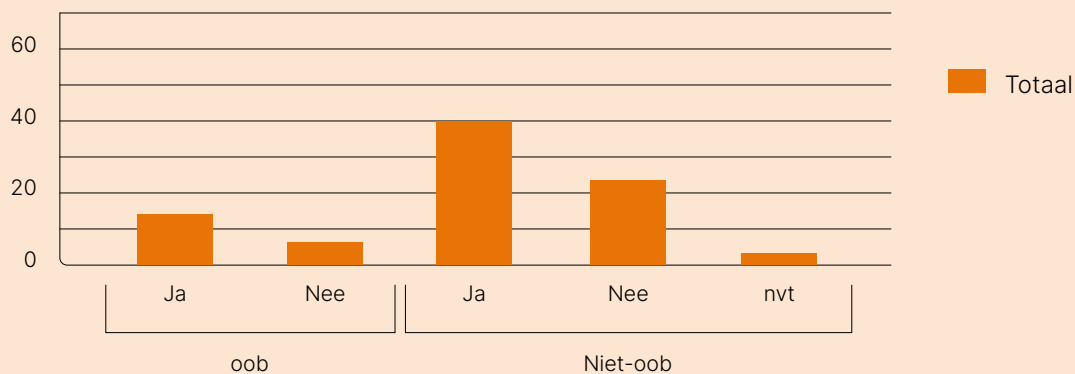
¹ Zie de link naar de Slotrapportage: [Druk en tegendruk: Slotrapportage kwartiermakers toekomst accountancy | Rapport | Rijksverheid.nl](#)

In een vergelijk van uitgevoerde werkzaamheden bij de oob versus de niet-oob-ondernemingen, valt op dat bij beide groepen in grote mate beoordeeld wordt of management alle relevante informatie heeft verwerkt in de continuïteitsveronderstelling. Bij de overige werkzaamheden zien we wel verschillen, zo komt het inlichtingen vragen aan management inzake de continuïteitsrisico's vaker voor bij de niet-oob-ondernemingen als bij de oob-ondernemingen. Daarentegen worden bij oob-ondernemingen vaker werkzaamheden gerapporteerd over de analyse van de financiële positie per jaareinde en vergeleken met voorgaand jaar, om aanwijzingen te verkrijgen over mogelijke continuïteitsrisico's. In de onderliggende hoofdstukken gaan we ook in op de vergelijking van de opgenomen werkzaamheden in 2022 ten opzichte van 2021. Ook hebben we voorbeelden opgenomen van meer specifieke bewoordingen in controleverklaringen.

NBA-voorbeeldteksten

Als gekeken wordt naar het gebruik van de NBA-voorbeeldteksten dan zien we dat dit bij de oob-ondernemingen in bijna driekwart van de gevallen is gebeurd. Bij de niet-oob-ondernemingen ligt dit percentage rond de 50%.

Figuur 1: Is er gebruik gemaakt van een voorbeeldtekst van de NBA?

De NBA is blij dat de voorbeeldteksten zo vaak worden gebruikt door de beroepsgroep. Maar wij willen hier herhalen dat deze teksten puur als voorbeeld zijn bedoeld en wel klantspecifiek moeten worden gemaakt.

Conclusies / bevindingen

We vinden het positief dat we bij alle 20 oob continuïteitsparagrafen een zin of paragraaf zien waarin een bevinding of conclusie over de gedane werkzaamheden is geformuleerd. Ook bij de niet-oob-ondernemingen zijn over het algemeen conclusies opgenomen. Dit is net als in 2021 meestal een 'ontkennende' benadering; hiermee bedoelen we dat er gekozen is voor bewoordingen als: *'Onze controlewerkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het bestuur over de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.'*

Verwijzing naar de jaarrekening

Tenslotte hebben we over 2022 de jaarverslagen bekeken op beschreven continuïteitsrisico's en de relatie met de controleverklaring. Net als in 2021 verwijst de accountant in de meerderheid van de controleverklaringen van oob-ondernemingen - naast de opgenomen controlewerkzaamheden rond continuïteit - naar de toelichting in de jaarrekening. Meestal is dit de verwijzing naar de toelichting rond algemene uitgangspunten en grondslagen en waar de onderneming aangeeft dat de jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling. Bij de niet-oob ondernemingen gebeurt dit in een derde (2021: de helft) van de controleverklaringen. Verder verwijst de accountant in 20% van de controleverklaringen naar het bestuursverslag.

We zien bij een ruime meerderheid strategische risico's benoemd in het jaarverslag die gedetailleerd en specifiek worden uitgewerkt, maar in slechts enkele gevallen worden expliciet continuïteitsrisico's genoemd. In het verslag van de Raad van Commissarissen zien we tenslotte uiteenlopende verslagen qua opgenomen strategische risico's. Waar in het ene verslag veel nadruk ligt op duurzaamheidsrisico's, worden in andere verslagen risico's omtrent de orderportefeuille of beschikbare ruwe materialen en prijsstijgingen genoemd. De relatie met de controleverklaring is tenslotte bekeken, hier zijn een aantal voorbeelden van transparante en minder transparante bewoordingen opgenomen.

Evaluatie van Standaard 700

Het NBA-bestuur heeft een evaluatie van de effectiviteit van de maatregel van verplichte rapportering op basis van Standaard 700 aangekondigd. Hierbij kijkt de NBA naar de meerwaarde die opstellers, controleurs en gebruikers van de jaarrekening ervaren over de mate van detail waarin wordt gerapporteerd. Deze analyse over continuïteit zal daarvoor als input gebruikt kunnen worden en daarnaast zal de analyse worden besproken met diverse stakeholders van de jaarrekening.

1 Inleiding

Aanleiding en doel onderzoek

Aanleiding voor het onderzoek is de aanpassing van Standaard 700 in december 2021 ten aanzien van het rapporteren over de onderwerpen fraude en continuïteit. Dit rapport gaat specifiek in op het onderdeel continuïteit.

Controleaanpak continuïteit

Op grond van de aangepaste Standaard 700.29A dienen accountants in controleverklaringen behorend bij een volledige set van financiële overzichten voor algemene doeleinden een sectie 'Controleaanpak continuïteit' op te nemen. De verplichting geldt voor wettelijke controles als bedoeld in artikel 1 van de Wta. Bij andere controles kan deze regelgeving vrijwillig worden toegepast. Het verslagjaar over 2022 is het eerste jaar dat deze rapportering verplicht is gesteld, over 2021 was deze vrijwillig.

Het NBA-bestuur is van mening dat het belangrijk is meer zichtbaar te maken wat accountants aan de onderwerpen fraude en continuïteit doen opdat stakeholders zich daarover een oordeel kunnen vormen. 'Door dit in de controleverklaring op te nemen vragen we alle accountants om expliciet over continuïteit en frauderisicofactoren ook de discussie aan te gaan met de gecontroleerde entiteit en de desbetreffende toezichthouders (de met governance belaste personen). Zo maken we tastbaar wat je van een accountant mag verwachten'.²

NBA-onderzoek

Over verslagjaar 2022 is rapportage over de controleaanpak continuïteit voor alle wettelijke controles in de controleverklaring verplicht. De analyse over verslagjaar 2022 hebben wij gedaan voor een aantal beursgenoteerde en niet beursgenoteerde ondernemingen. In deze rapportage presenteren wij de uitkomsten van onze analyse.

Het doel van de analyse van de sectie controleaanpak continuïteit in de controleverklaring en de bestuursverslagen is om entiteiten en accountants te laten leren van ervaringen en best practices te delen. Deze analyse over de rapportage omtrent continuïteit in de controleverklaring kan tevens worden gebruikt voor de evaluatie van de Standaard 700 in 2024.

De NBA heeft ook over het verslagjaar 2021 een analyse over de controleaanpak continuïteit uitgebracht. Dit betrof een analyse van controleverklaringen van beursfondsen en een aantal niet beursgenoteerde ondernemingen

² <https://www.accountant.nl/nieuws/2021/12/bestuursbesluit-verplichte-rapportage-continuïteit-en-fraude/>

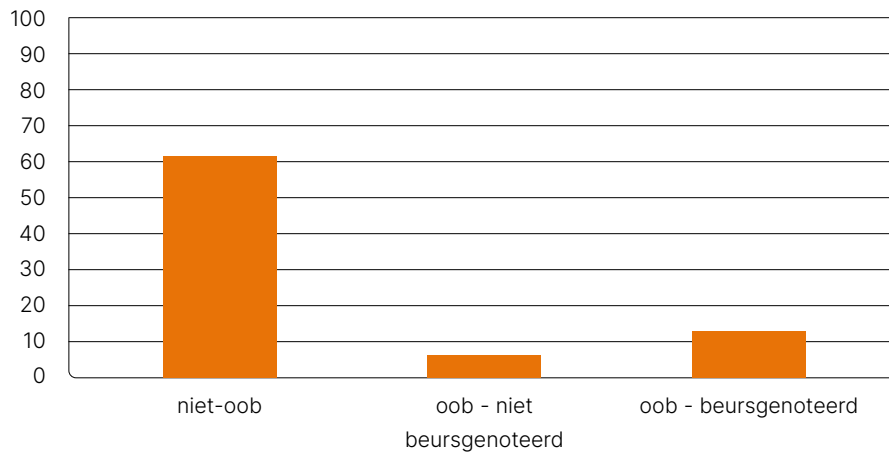
waarin vrijwillig een rapportage over de controleaanpak continuïteit is opgenomen³. Waar mogelijk hebben we de ontwikkeling in de teksten van de controleverklaring beoordeeld.

Naast de tekst in de controleverklaring van de accountant, hebben wij ook het bestuursverslag en het eventueel aanwezige verslag van de Raad van Bestuur opgesteld door de onderneming over 2022 doorgenomen op toelichtingen over mogelijke continuïteitsrisico's. Dit om de samenhang van informatie over continuïteit tussen de door de onderneming en de door de accountant gerapporteerde informatie te kunnen beoordelen.

De populatie

De analyse van de NBA richt zich op de sectie continuïteit in de controleverklaringen over verslagjaar 2022. De totale scope betreft 83 controleverklaringen, onderverdeeld in 20 organisaties van openbaar belang (oob's) en 63 niet-oob's welke een kortere controleverklaring mogen opnemen, zonder key-audit matters.

Figuur 2: Populatie

In 82 geanalyseerde controleverklaringen is conform de Standaard 700.29A een aparte sectie 'Controleaanpak continuïteit' opgenomen. In één controleverklaring is de paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden opgenomen teneinde de aandacht van de gebruiker te vestigen op de alternatieve grondslag die is gehanteerd. Deze toepassing is in overeenstemming met Standaard 706.

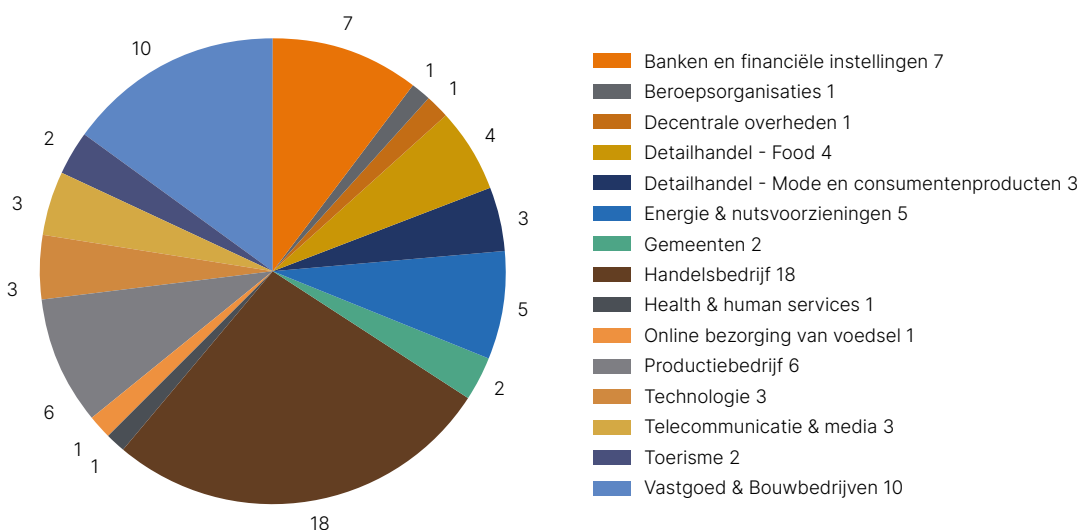
In de selectie van sectoren heeft de NBA voor continuïteit gekeken naar ondernemingen die volgens de inschatting van de onderzoekers met name gevoelig waren voor de externe (markt) omstandigheden in 2022. We onderkennen hierbij een aantal onzekerheden die zich hebben afgespeeld. En hebben onze selectie deels toegespitst op sectoren of ondernemingen waarvan we hebben ingeschat dat er een verhoogde kans bestaat dat hun functioneren en inschattingen van toekomstige ontwikkelingen hierdoor werden beïnvloed. Dat geldt bijvoorbeeld voor ondernemingen die:

- handelen met Rusland of Oekraïne (zoals olie- en gasindustrie, toeleveranciers)
- onderhevig zijn aan de hoge inflatie in 2022 vanwege hoge energie- of bouwkosten (zoals woningbouw corporaties, bouwbedrijven, de olie- en gasindustrie en toeleveranciers)
- onderhevig zijn aan de hoge inflatie in 2022 om andere redenen (zoals verzekeraars, advies- en financiële dienstverleners, horeca, modezaken, mkb-familiebedrijven, reisorganisaties, hotels)
- gevoelig zijn voor de impact van COVID-19 inclusief de terugbetaling van de overheidssteun (zoals in de zorg- en toerismesector)
- gevoelig zijn voor effecten van de MeToo-beweging (zoals Media & Entertainment)

³ <https://www.nba.nl/tools-en-ondersteuning/publicaties/2023/controleaanpak-continuïteit-in-de-controleverklaring/>

De olie- en gasindustrie is opgenomen onder de 'energie & nutsvoorzieningen' in de taartvorm hieronder.

Figuur 3: De populatie is als volgt verdeeld naar sector:

Deze populatie is als volgt verdeeld over de accountantsorganisaties:

Populatie	2022		2021	
	n	%	n	%
Oob vergunninghouder - oob controleverklaringen	20	24%	40	65%
Oob vergunninghouder - niet-oob controleverklaringen	20	24%	21	34%
Niet-oob vergunninghouder - niet-oob controleverklaringen	43	53%	1	25
Totaal	83	100%	62	100%

Beperkingen

De analyse focust zich vooral op kwantitatieve elementen gerapporteerd in de controleverklaringen als aantal gerapporteerde werkzaamheden ten aanzien van continuïteit en of er een bevinding is opgenomen ten aanzien van die werkzaamheden. Met andere woorden, we hebben een zo objectief mogelijke analyse gedaan van de controleverklaringen en jaarverslagen. Omdat we geen inzicht hebben in de onderliggende controledossiers kunnen we geen inhoudelijke uitspraken doen en/of een oordeel vormen, bijvoorbeeld of het op basis daarvan passend was geweest minder/meer werkzaamheden t.a.v. continuïteit op te nemen in de tekst van de sectie 'Controleaanpak continuïteit'.

Inhoud van de sectie 'controleaanpak continuïteit'

DE SECTIE 'CONTROLEAANPAK CONTINUÏTEIT'

De accountant dient in de controleverklaring in een aparte sectie 'Controleaanpak continuïteit' aan te geven op welke wijze de accountant heeft ingespeeld op:

- het hanteren door het management van de continuïteitsveronderstelling bij het opstellen en presenteren van de financiële overzichten; en (waar van toepassing)
- gebeurtenissen of omstandigheden die gereede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven.

De accountant bepaalt op basis van professionele oordeelsvorming de mate van gedetailleerdheid van de beschrijving en baseert zich daarbij op specifieke omstandigheden en de complexiteit van de controle. In overeenstemming met paragraaf 29A kan de accountant (een combinatie van) de volgende elementen beschrijven:

- de aangelegenheden die aandacht vereisten bij de controle;
- een verwijzing naar eventuele toelichtingen in de financiële overzichten;
- een kort overzicht van de uitgevoerde werkzaamheden;
- een indicatie van de uitkomst van de werkzaamheden van de accountant;
- belangrijke waarnemingen met betrekking tot de aangelegenheid.

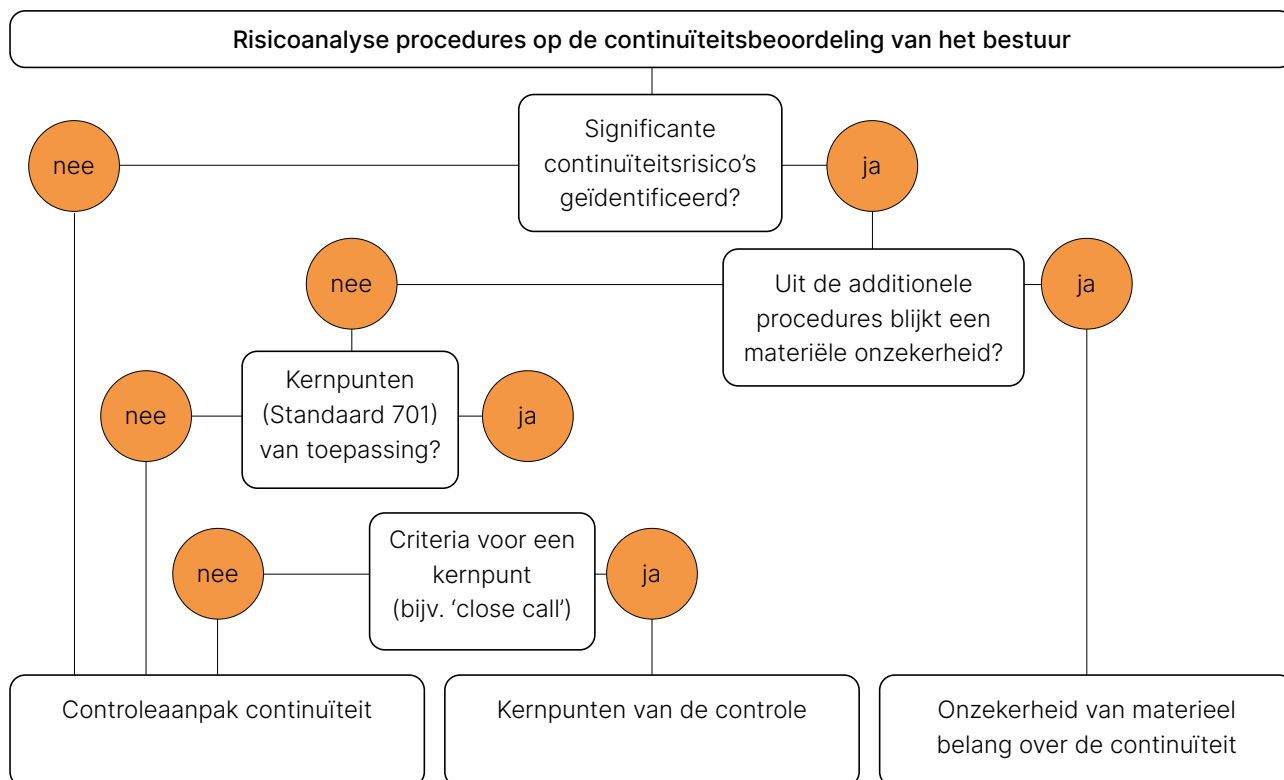
De accountant heeft de mogelijkheid om in verkorte vorm te rapporteren. Dit kan wanneer er geen gebeurtenissen of omstandigheden bestaan die gereede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven die van de accountant significante aandacht vereisen bij het uitvoeren van de controle (Standaard 700.A41A).

De beschrijving kan ook worden geïntegreerd in:

- de sectie Onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteit (Standaard 570.22); of
- de sectie kernpunten van de controle (Standaard 701 rekening houdend met Standaard 701.15).

De NBA heeft in 2022 Handreiking 1151 Rapporteren over continuïteit gepubliceerd met verschillende scenario's binnen het continuïteitscontinuüm en de bijbehorende rapportage door de rechtspersoon en de accountant nader toegelicht. Hieronder is een beslisboom⁴ opgenomen die de verschillende situaties samenvat op basis van de gewijzigde Standaard in combinatie met de in deze handreiking genoemde aanbevelingen.

Figuur 4: Beslisboom sectie continuïteit in de controleverklaring

⁴ Zie Figuur 2 Beslisboom sectie continuïteit in de controleverklaring, in de NBA Handreiking 1151 Rapporteren over de controleaanpak continuïteit in de controleverklaring, zie link: <https://www.nba.nl/globalassets/wet--en-regelgeving/nba-handreikingen/1151/nba-handreiking-1151-rapporteren-over-continuïteit-20221214.pdf>

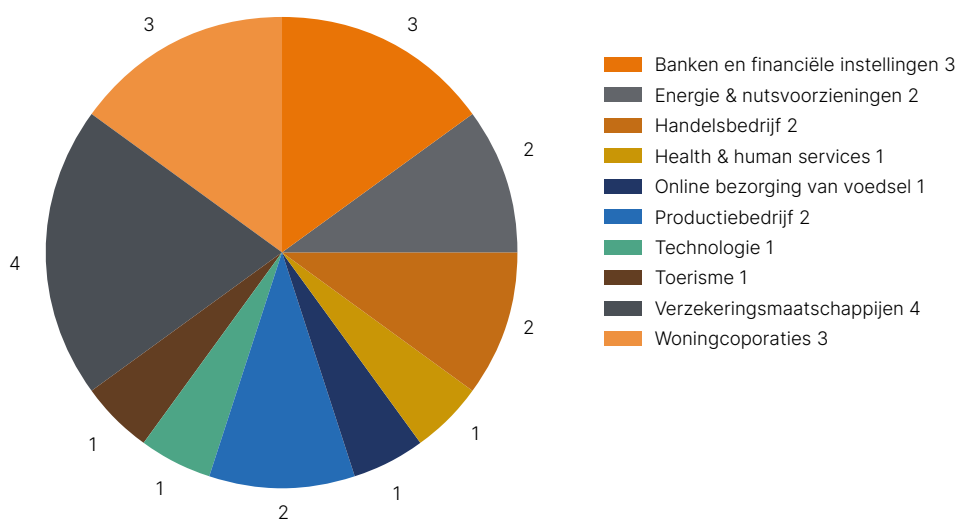
2 Analyse controleverklaringen Beursfondsen en overige oob-verklaringen

Over de onderzoeksgroep

Voor de analyse van de controleverklaringen en jaarverslagen over het verslagjaar 2022 is de brondocumentatie van in totaal 20 entiteiten geanalyseerd. Dit betreffen 13 beursgenoteerde ondernemingen en 7 overige (niet beursgenoteerde) oob-ondernemingen. De 13 beursgenoteerde ondernemingen betreffen 7 genoteerd aan de AEX, 2 aan de AMX en 4 aan de EuroNext. Dit verschilt van onze analyse over het boekjaar 2021, toen zijn alle AEX- en AMX-fondsen in Nederland (40 stuks) geanalyseerd voor de controleverklaring (maar niet het bestuursverslag). De overige 7 oob-ondernemingen betreffen 3 verzekeringsmaatschappijen, 3 woningcorporaties en 1 financieringsmaatschappij. Wij hebben met deze selectie over het boekjaar 2022 verdeeld over diverse sectoren gemeend een representatief beeld te kunnen geven over de uitkomsten van zowel beursfondsen als overige oob-ondernemingen.

De brondocumentatie betreft de controleverklaring, het jaarverslag en het verslag van de Raad van Commissarissen (RvC). Voor alle selecties (100%) zijn zowel de controleverklaring als het jaarverslag inclusief het bestuursverslag en het verslag RvC openbaar beschikbaar.

Figuur 5: Verdeling van de 20 beursfondsen en oob-ondernemingen naar sector:

Onderverdeling beursfondsen en hun accountant:

Populatie verdeling naar accountantsorganisatie	2022	
	n	%
BDO	1	5%
Buitenlandse accountant	1	5%
Deloitte	7	35%
EY	4	20%
KPMG	3	15%
PWC	3	15%
PWC & KPMG	1	5%
Totaal OOB	20	100%

Vergelijk van controleverklaringen 2022 met die van 2021 in de selectie

Onze analyse van de controleverklaring voor de sectie continuïteit over het boekjaar 2021 bevatte alle AEX- en AMX-fondsen in Nederland (40 stuks). Over het boekjaar 2022 hebben we 13 beursfondsen (AEX- ,AMX- en EuroNextfondsen) geanalyseerd, waarvan 7 genoteerd aan de AEX en 2 aan de AMX. Van deze 9 beursfondsen hebben we voor 8 beursfondsen (Value8 N.V. zat in 2021 niet in de selectie) een vergelijk gemaakt van de teksten in de controleverklaringen en de teksten in de jaarverslagen over 2022 ten opzichte van 2021.

Over het algemeen kunnen wij hieruit stellen dat de teksten zowel in de controleverklaring, als ook in het jaarverslag vrij gelijklopend aan het jaar ervoor zijn.

Handelsnaam organisatie	Vergelijking 2021/2022
Adyen N.V.	<p>Aantal controlewerkzaamheden⁵: 2022: 6 (2021: 6) Teksten zijn in beide jaren identiek, m.u.v. de bevinding/conclusie paragraaf:</p> <p>2021: We concur with management assumptions and judgments, which are disclosed in note 1.2 to the financial statements. 2022: Bovenstaande zin is weggelaten.</p>
ASR Nederland N.V.	<p>Aantal controlewerkzaamheden: 2022: 5 (2021: 5) De werkzaamheden en de bevinding/conclusie paragraaf zijn gelijklopend met nuance verschillen:</p> <p>2021: <i>We considered the Executive Board's assessment of the going concern risks, including the scenarios in the Own Risk Solvency Assessment (ORSA), including all relevant information of which we are aware as a result of our audit, including the Impact of the developments in low interest, inflation and COVID-19 and correspondence with the regulator.</i></p> <p>2022: <i>We considered the Executive Board's assessment of the going concern risks, including the all relevant information of which we are aware as a result of our audit.</i> - <i>We assessed whether the scenarios included in the Own Risk Solvency Assessment (ORSA) and Preparatory Crisis Plan that were submitted to DNB and other regulatory correspondence indicate a significant going concern risk.</i></p>
Just Eat Takeaway.com N.V.	<p>Aantal controlewerkzaamheden: 2022: 1 (2021: 1) De werkzaamheden en de bevinding/conclusie paragraaf zijn gelijklopend in beide jaren, m.u.v. vermelding Covid-19 in 2021.</p>

⁵ Met aantal controlewerkzaamheden bedoelen wij het aantal gerapporteerde werkzaamheden in de sectie controleaanpak continuïteit.

Koninklijke DSM N.V.	<p>Aantal controlewerkzaamheden: 2022: 4 (2021: 4)</p> <p>In 2022 grotendeels gelijklopende generieke bewoordingen van controle-werkzaamheden en de bevinding/conclusie paragraaf als in 2021, 2022 wel deels specifiek: <i>2022: we analyzed the operating results forecast and the related cash flows compared to the actual results of 2022, developments in the business sector, macro-economic developments impacting amongst others energy and raw material prices and any information of which we are aware as a result of our audit;</i></p>
Koninklijke Philips N.V.	<p>Aantal controlewerkzaamheden: 2022: 2 (2021: 2)</p> <p>De bewoordingen van de controlewerkzaamheden zijn gelijklopend in 2022 en 2021. In 2022 iets andere bewoordingen over de periode en van de bevinding/conclusie paragraaf t.o.v. 2021:</p> <p><i>2021: for at least the next 12 months/ we did not identify significant doubts on the Company's ability to continue as a going concern for the next 12 months.</i></p> <p><i>2022: for the foreseeable future / we did not identify material uncertainties about going concern.</i></p> <p><i>2022 extra intro: As disclosed in section 'Basis of preparation' in Note 1 General information to the Consolidated financial statements, starting on page 151 to the financial statements, the financial statements have been prepared on a going concern basis.</i></p>
Koninklijke Vopak N.V.	<p>Aantal controlewerkzaamheden: 2022: 4 (2021: 4)</p> <p>De werkzaamheden en de bevinding/conclusie paragraaf is bijna gelijklopend in 2022 en 2021. Ten opzichte van 2021 is in 2022 de verwijzing naar de oorlog tussen Rusland en Oekraïne opgenomen.</p> <p><i>2022: the Executive Board believes that no events or conditions, including those related to the Russia/Ukraine war or the ongoing COVID-19 pandemic, give rise to doubt about the ability of the Group to continue in operation in the next reporting period.</i></p>
Basic-Fit N.V.	<p>Aantal controlewerkzaamheden: 2022: 1 (2021: 4)</p> <p>De werkzaamheden waren in 2021 uitgebreider opgenomen:</p> <p><i>2021 - We evaluated forecasted cash flows, with a focus on whether the company will have sufficient liquidity to continue to meet its financial obligations as they fall due. We also performed procedures on the financing transactions, such as the issue of the convertible bond, the issue of shares and extension of the term loan and credit facility, occurred during 2021 and we verified the compliance with the bank covenants as applicable on 31 December 2021.</i></p> <p><i>2022: We discussed and evaluated the specific assessment with management exercising professional judgment and maintaining professional skepticism. We considered whether management's going concern assessment, based on our knowledge and understanding obtained through our audit of the financial statements or otherwise, contains all relevant events or conditions that may cast significant doubt on the Company's ability to continue as a going concern.</i></p> <p><i>2022 extra intro: As disclosed in section 'Going concern' in Note 2.1 to the financial statements, the financial statements have been prepared on a going concern basis.</i></p>
JDE Peet's N.V. (Douwe Egberts)	<p>Aantal controlewerkzaamheden: 2022: 1 (2021:1)</p> <p>Beide jaren letterlijk dezelfde tekst voor de controlewerkzaamheden en de bevinding.</p>

Bij de meeste beursfondsen is sprake van een toename van omzet en winstcijfers in 2022, na de Corona-periode. We kunnen daaruit concluderen dat in die situaties 'geen serieuze bedreiging van de continuïteit' is, conform scenario 1 in Hoofdstuk 4.1 van Handreiking 115 Rapporteren over de controleaanpak continuïteit in de controleverklaring.

Een aantal beursfondsen heeft in 2022 uitdagingen, zoals **Philips** (recall op het apneu-product) en **Just Eat Takeaway** (9% minder bestellingen wereldwijd vanwege vervallen Covid restricties). **Basic fit** heeft na een lastig jaar in 2021 vanwege Covid-19, in 2022 haar omzet meer dan verdubbeld en nog slechts een klein verlies.

Bij Philips is de sectie controleaanpak continuïteit in de controleverklaring korter geworden ten opzichte van 2021, en wordt niet ingegaan op specifieke controlewerkzaamheden ten aanzien van bijvoorbeeld de cashflow prognoses en de impact van de Philips 'Respiroics field' actie (voorziening van € 390 miljoen) daarop. De vraag is of de gebruiker van de controleverklaring dit wel had verwacht. In de situatie dat er niets aan de hand is kan de accountant in een verkorte vorm rapporteren over de controleaanpak continuïteit. Dit is in dit geval gebeurd. De 'Respiroics field action' is wel opgenomen als een Key Audit Matter in de controleverklaring, maar deze is niet gerelateerd aan een continuïteit.

Philips schrijft in het jaarverslag zelf over een teleurstellend jaar en rapporteert een verlies over 2022. Bij de factoren die de financiële performance raken, vermeldt Philips de wereldwijde en sectorbrede uitdagingen als gevolg van de beperkingen bij de toeleveranciers, de COVID lockdown maatregelen in China, de inflatiedruk en de oorlog tussen Rusland en Oekraïne. Uit de liquiditeiten positie van de groep, blijkt dat deze is afgenomen sinds 2020, door afname beschikbare geldmiddelen en toename van schulden. Philips meldt hierover dat het liquiditeiten risico niet significant veranderd is gedurende 2022. Er is een kredietfaciliteit van € 1 miljard, geherfinancierd in 2022, welke verloopt in maart 2027. Daarnaast is er een additionele kredietfaciliteit vanaf oktober 2022 van € 1 miljard afgesloten, waarvan € 500 miljoen niet is gebruikt per december 2022.

Uit het jaarverslag blijkt dat bij Just Eat Takeaway de focus is verlegd naar meer winstgevendende orders en blijkt dat de omzet is gegroeid. Ondanks die focus blijkt uit de financial review dat over 2022 een fors verlies is gemaakt. De sectie controleaanpak continuïteit noemt alleen de beoordeling van de management's assessment to continue as a going concern en is over 2022 identiek aan die van 2021: "We have obtained management's assessment of the entity's ability to continue as a going concern, and have assessed the going concern assumption applied. As part of our procedures, we evaluated whether sufficient appropriate audit evidence has been obtained regarding, and have concluded on, the appropriateness of management's use of the going concern basis of accounting in the preparation of the consolidated financial statements." Er is wel een key audit matter opgenomen ten aanzien van revenue, maar deze is niet gerelateerd aan continuïteit.

Bij Basic fit blijkt uit het jaarverslag een stabiele groei van de organisatie, en dat de sportclubs volledig hersteld zijn van de gevolgen van de Covid-19-pandemie. De 'audit response related to going concern' die in 2021 nog vermelding maakte van de beoordeling van de toekomstige cashflow en liquiditeit, is in 2022 alleen gericht op de beoordeling van management assessment.

Bij twee beursfondsen in de selectie (Philips en Basic fit) is de verwijzing naar de 12 maandsperiode vervangen door de 'voorzienbare toekomst': in plaats van *'the Company's ability to continue as a going concern and to continue its operations for at least the next 12months'* staat hier in 2022 *'the Company's ability to continue as a going concern and to continue its operations for the foreseeable future'*. Beide beursfondsen worden gecontroleerd door EY en we zien deze bewoordingen ook bij andere controleverklaringen afgegeven in 2022 door EY terug.

In 'The basis of preparation' in de jaarrekening van de meeste beursgenoteerde ondernemingen zien we dat de informatie rondom Covid-19 plaatsmaakt voor verwijzing naar onzekerheden veroorzaakt door het Rusland-Oekraïne conflict, oplopende inflatie of energiekosten. In het jaarverslag 2022 van de meeste beursfondsen (Statements of the Management Board en Risk management) is de tekst vaak gelijklopend met 2021, maar worden wel meer risico's opgenomen ten aanzien van regelgeving (zoals ESG) en prijsstijgingen als gevolg van de inval van Rusland in Oekraïne in februari 2022.

Hieronder hebben we als voorbeeld de (uitgebreidere) sectie controleaanpak continuïteit in de controleverklaring van beursfonds (Ayden) opgenomen. Deze is door ons als gedeeltelijk specifiek beoordeeld, waarbij de tekst van de werkzaamheden nagenoeg gelijkloidend is als in de rapportage over 2021:

Audit approach going concern

Management prepared the financial statements on the assumption that the entity is a going concern and that it will continue all its operations for the foreseeable future. Our procedures to evaluate the management board's going-concern assessment included, amongst others:

- Considering whether management's going-concern assessment includes all relevant information, of which we are aware, as a result of our audit.
- Inquiring with management regarding management's most important assumptions underlying their going-concern assessment and considering whether management identified events or conditions that may cast significant doubt on the entity's ability to continue as a going concern.
- Analysing the capital and liquidity position of the Group and comparing these positions towards the minimum (regulatory) required capital and liquidity.
- Scanning of publicly available information, such as news articles, which might indicate events or circumstances that may lead to a going-concern risk.
- Evaluating management's current budget compared to last year, developments in the industry, development of contract portfolio and all relevant information, such as compliance reports, incident reports and forecasts of which we are aware as a result of our audit.
- Conducting inquiries with management regarding their knowledge of going-concern risks beyond the period of management's assessment.

De tekst van de bevinding is ingekort: In 2021 was er een extra zin opgenomen die luidde: 'We concur with management assumptions and judgements, which are disclosed in note 1.2 to the financial statements'. In 2022 is alleen de 2e zin opgenomen:

Our procedures did not result in outcomes contrary to the management board's assumptions and judgements used in the application of the going-concern assumption.

Constateringen - analyse van de controleverklaring

Aanwezigheid sectie "controleaanpak continuïteit"

Wij constateren dat in alle 20 onderzochte ondernemingen een sectie 'Controleaanpak continuïteit' aanwezig is. De benaming wisselt, in het Engels wordt vaak 'Audit approach going concern' gebruikt, of 'Our audit response related to going concern' en in het Nederlands 'Controleaanpak continuïteit'.

Cliëntspecifieke beschrijving van werkzaamheden

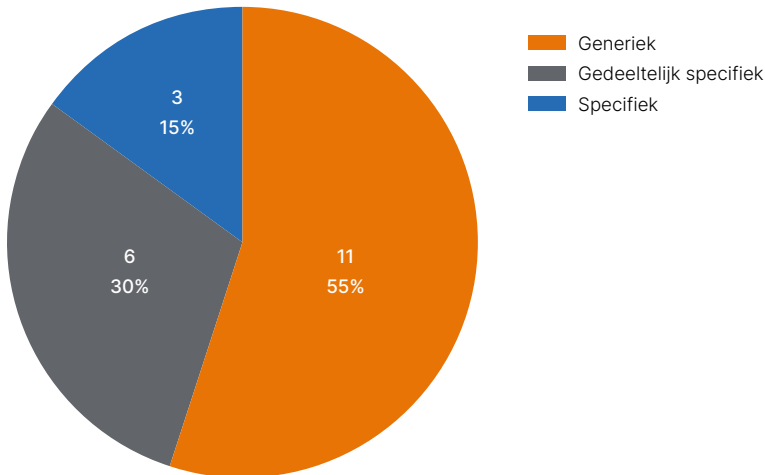
De analyse van de sectie 'controleaanpak continuïteit' is beoordeeld op de mate van detail (het gebruik van cliënt- en sectorspecifieke bewoordingen). Dit met als achtergrond dat de gebruiker van de controleverklaring er baat bij heeft als de controlewerkzaamheden specifiek in gaan op de onderneming of de sector en dat er zo weinig mogelijk 'boiler'-plate teksten worden gehanteerd.

Wij hebben de teksten beoordeeld 4 en vervolgens ingedeeld in drie categorieën; specifiek, gedeeltelijk specifiek en generiek (of algemeen).

Over het verslagjaar 2022 hebben we het volgende in beeld:

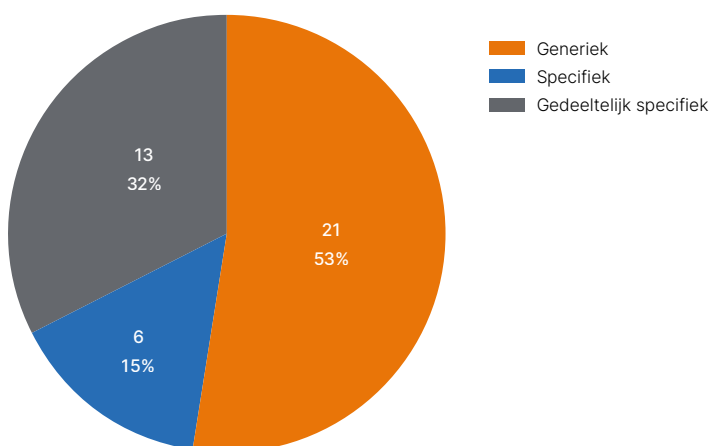
Figuur 6: 2022 – beschrijving van werkzaamheden

Uit de figuur over 2022 kunnen we opmaken dat van de 20 onderzochte oob-ondernemingen⁶, ruim de helft een generieke sectie controleaanpak over de continuïteit had, enkele met gemiddeld specifieke controlewerkzaamheden en een paar met een gedetailleerde & specifieke sectie. Dit beeld is redelijk gelijk aan dat over 2021 (zie figuur 2021).

De beoordeling over het boekjaar 2021 was een zogenoemde '0-meting'. De rapportage over continuïteit was vrijwillig. Hieruit kwam toen het volgende beeld naar voren:

Figuur 7: 2021 – beschrijving van werkzaamheden

Een voorbeeld van een als generieke tekst beoordeelde sectie over de controleaanpak continuïteit is als volgt:

⁶ Gekeken naar de 13 *beursgenoteerde* (oob-) ondernemingen in scope dan zijn er totaal 7 beoordeeld met een generieke tekst, vier met een gemiddeld specifieke tekst en twee met een gedetailleerde én specifieke tekst.

Audit response to going concern

The Managing Board has performed its going concern assessment and has not identified any significant going concern risks. To assess management's assessment, we have performed, among other things, the following procedures:

- we considered whether the Managing Board's assessment of the going concern risks includes all relevant information of which we are aware as a result of our audit;
- we inspected the financing agreements for terms or conditions that could lead to significant going concern risks;
- we analyzed the operating results forecast and the related cash flows compared to the actual results of 2022, developments in the business sector, macro-economic developments impacting amongst others energy and raw material prices and any information of which we are aware as a result of our audit;
- we analyzed the company's financial position as at year-end and compared it to the previous financial year in terms of indicators that could identify significant going concern risks

The outcome of our risk assessment procedures did not give reason to perform additional audit procedures on management's going concern assessment.

Hierbij worden wel de ontwikkeling in energie en ruwe materialen genoemd (zie gele arcering), maar deze tekst zou ook bij veel andere ondernemingen kunnen worden toegepast.

De zes als *gedeeltelijk specifiek* beoordeelde verklaringen zijn (gedeeltelijk) specifiek voor de onderneming en/of voor de sector waarin die onderneming opereert. Het betreft een aantal ondernemingen in de financiële sector (verzekerings- en bankensector), in opslag van energie in tanks, en één woningbouwstichting. In deze controleverklaringen wordt bijvoorbeeld ingegaan op de ontwikkeling van de prijs van het aandeel, de liquiditeitspositie of solvency/coverage ratio's van de onderneming, of van een financiële overeenkomst. Ook is de controleverklaring als gedeeltelijk specifiek beoordeeld als er voor één onderdeel werd verwezen naar een toelichting in de jaarrekening: "We audited the Company's repayment obligations as disclosed in note xx.x" of naar specifieke regelgeving: "Beoordelen van de Interest Coverage Ratio en de Loan To Value in relatie tot het gezamenlijk beoordelingskader van het Waarborgfonds van de Sociale Woningbouw (WSW) en de Autoriteit Woningcorporaties (Aw), waaronder een herberekening van deze ratio's op basis van de gecontroleerde balans en verlies-en-winstrekening en een vergelijking met de door de toezichthouders gestelde normen, ter identificatie van mogelijke continuïteitsrisico's."

Drie als *specifiek* beoordeelde continuïteitsparagrafen bevatten zowel specifieke bewoordingen voor de onderneming als ook specifiek voor de sector. Het zijn drie beursgenoteerde ondernemingen (KLM N.V., Fastned B.V. en ASR Nederland N.V).

Bij KLM N.V. is in de controleverklaring in de sectie 'Audit response to going concern', een verwijzing opgenomen naar het continuïteit beoordeling, welke is opgenomen in de toelichting van de geconsolideerde jaarrekening. Verder wordt onder de werkzaamheden vermeld dat KLM's 2023 budget en 5-jaar plan is geëvalueerd, inclusief Cashflow forecasts voor tenminste 12 maanden vanaf de datum van de jaarrekening en rekening houdend met ontwikkelingen in de sector en ook de investeringen in nieuwe vliegtuigen/nieuwe vloot. Ook het financieringspakket van de Nederlandse overheid wordt genoemd bij de werkzaamheden.

Audit response to going concern

The Board of Managing Directors has performed its going concern assessment as included in the Assessment of going concern paragraph in the notes to the consolidated financial statements and has not identified any going concern risks. Our main procedures to assess the Board of Managing Directors' assessment were:

- » we considered whether the Board of Managing Directors' assessment of the going concern risks includes all relevant information of which we are aware as a result of our audit;
- » we inquired and challenged the Board of Managing Directors regarding the most important assumptions underlying its going concern assessment. Amongst other, whether the assessment included the impact of the climate action plan, war in Ukraine, high inflation and recovery of the global COVID-19 pandemic;
- » we assessed KLM's financial position as at year-end and compared it to the previous financial year in terms of indicators that could identify going concern risks;
- » we evaluated KLM's 2023 budget and 5-year plan, including the cash flow forecast for at least 12 months from the date of the authorisation of the financial statements taken into account current developments in the industry such as the investments made for new fleet and all relevant information of which we are aware as a result of our audit;
- » we inspected the financing agreements, including the financial support package provided by the Dutch Government, in terms of conditions that could lead to going concern risks, including the term of the agreement and any covenants; and
- » we performed inquiries of the Board of Managing Directors as to its knowledge of going concern risks beyond the 12 months from the date of the authorisation of the financial statements.

The outcome of our procedures did not result in outcomes contrary to Board of Managing Directors' assumptions and judgements used in the application of the going concern assumption.

Bij Fastned B.V. wordt in de controleverklaring een verwijzing gemaakt naar de nieuw aangegane financiering en de als gevolg daarvan toegenomen geldmiddelenpositie. Verder worden bij de werkzaamheden de beoordeling en evaluatie van het management businessplan en management's beoordeling van de continuïteits veronderstelling genoemd. Daarbij wordt specifiek verder uitgelicht de beoordeling van cashflow prognoses, welke onderdeel waren van de basis voor een discounted cashflow model in een impairment assessment van de oplaad stations, en dat laatste was een separate Key Audit matter.

Bij ASR Nederland N.V. wordt in de controleverklaring verwezen naar de plek in de jaarrekening waarin de Executive Board de continuïteitsveronderstelling toelicht en dat hier geen significante continuïteitrisico's zijn geïdentificeerd. Voorts is de controleverklaring specifiek voor de sector, want verwezen wordt naar de Own Risk Solvency Assessment (ORSA), maar ook naar het Preparatory Crisis Plan dat toegestuurd is aan De Nederlandsche Bank. Tenslotte wordt aangegeven dat Solvency-ratio's zijn geanalyseerd en dat geëvalueerd is of de toelichting in de jaarrekening van die solvency-risico's, minimale kapitaalvereisten en sensitiviteiten adequaat zijn toegelicht in de risk-management-paragraaf van de jaarrekening.

Audit response to going concern

As explained in chapter 6.1.1 of the annual report, the Executive Board has performed its going concern assessment and has not identified any significant going concern risks. To assess the Executives Board's assessment, we have performed, inter alia, the following procedures:

- We considered the Executive Board's assessment of the going concern risks, including the all relevant information of which we are aware as a result of our audit.
- We assessed whether the scenarios included in the Own Risk Solvency Assessment (ORSA) and Preparatory Crisis Plan that were submitted to DNB and other regulatory correspondence indicate a significant going concern risk.
- We analysed the Group's financial position and Solvency II ratio as at year-end and compared it to internal minimum capital requirements as set by the Executive Board, the previous financial year and sensitivities of the regulatory capital position in terms of indicators that could identify significant going concern risks.
- We evaluated whether the Executive Board's assessment of going concern, including the Solvency II ratio and sensitivities of the regulatory capital position, is adequately disclosed in the risk management paragraph 6.8 of the financial statements.

The outcome of our risk assessment procedures did not give reason to perform additional audit procedures on management's going concern assessment.

Wij concluderen dat meer dan de helft van de door ons onderzochte oob-ondernemingen (11 van de 20 stuks) een generieke tekst hanteert voor de sectie controleaanpak continuïteit. Van de overige negen controleverklaringen is de sectie controleaanpak continuïteit (gedeeltelijk) specifiek. De NBA beveelt in de Handreiking 1151 'Rapporteren over de controleaanpak continuïteit in de controleverklaring' en in de voorbeeldteksten bij de [Handreiking 1151](#) aan, om de voorbeeldteksten aan te passen aan de ondernemingspecifieke situatie.

Gedurende de analyse hebben we tevens gekeken of er een lijn was te onderkennen, bijvoorbeeld dat er door bepaalde accountantsorganisaties of bij ondernemingen actief in bepaalde sectoren stevast (gedeeltelijk) specifiek wordt gerapporteerd. We zien dan dat in de meer gereguleerde sectoren als banken en financiële instellingen, verzekeringsmaatschappijen en woningbouwcorporaties vaker (gedeeltelijk) specifiek wordt gerapporteerd dan in de andere sectoren. Verder zien we inderdaad verschillen tussen de grotere kantoren, sommigen rapporteren wat algemener dan andere kantoren. Maar de aantallen zijn in deze analyse te klein om daar conclusies over te trekken.

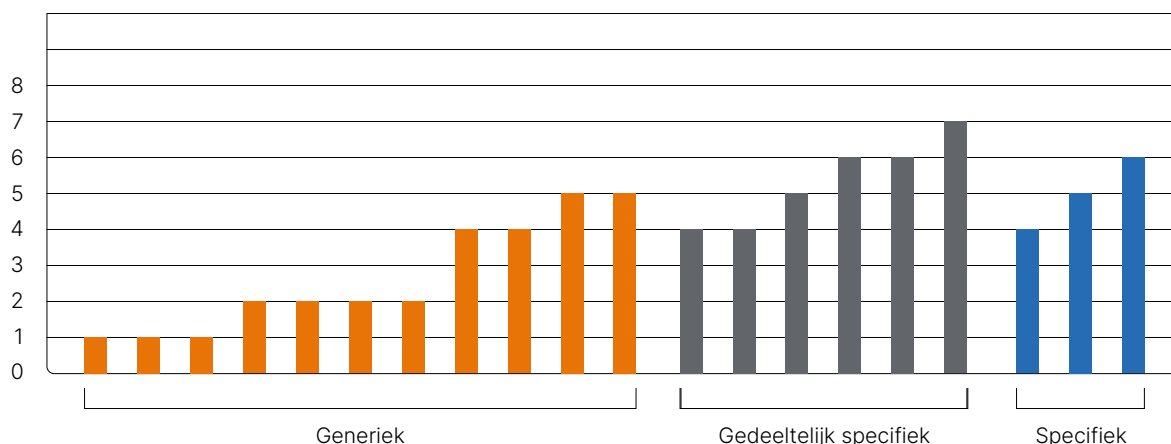
Tenslotte benadrukken ook de kwartiermakers in hun eindrapport 'Druk en tegendruk' van 30 oktober 2023⁷ dat het gebruik van standaardteksten moet worden ontmoedigd om meer diepgaande rapportage te bevorderen (blz. 58). Wij zijn het hiermee eens en vinden dit relevant als er risico's of issues zijn geweest en de onderneming hier zelf ook meer over rapporteert.

⁷ Zie de link naar de Slotrapportage: Druk en tegendruk: Slotrapportage kwartiermakers toekomst accountancy | Rapport | Rijksoverheid.nl

Aantal gerapporteerde werkzaamheden

Wij hebben het aantal gerapporteerde werkzaamheden in de sectie controleaanpak continuïteit geanalyseerd, om te kijken of er een verband is tussen uitgebreider rapporteren en het meer specifiek rapporteren.

Figuur 8: Aantal genomede werkzaamheden per classificatie bij oob ondernemingen

In aanvulling op de classificatie generiek / gedeeltelijk specifiek of specifieke paragraaf hebben we geanalyseerd hoeveel werkzaamheden er zijn gerapporteerd door de accountant. In de bovenstaande grafiek staan de 20 controleverklaringen beoordeeld in van links naar rechts als generiek, deels specifiek en specifiek. De verticale as geeft weer hoeveel werkzaamheden t.a.v continuïteit zijn opgenomen in de controleverklaring.

De zes als *gedeeltelijk specifiek* beoordeelde paragrafen bevatten vier tot zes afzonderlijke werkzaamheden. De drie als specifiek beoordeelde controleverklaringen hebben vier tot zeven genoemde werkzaamheden. Bij de elf als algemeen beoordeelde teksten, hebben er zeven minder dan drie verschillende controlewerkzaamheden.

We zien in 2022 hetzelfde beeld als in onze analyse over 2021: de controleverklaringen die wij als generiek hebben geclassificeerd zijn vaak ook beperkt in het aantal benoemde werkzaamheden.

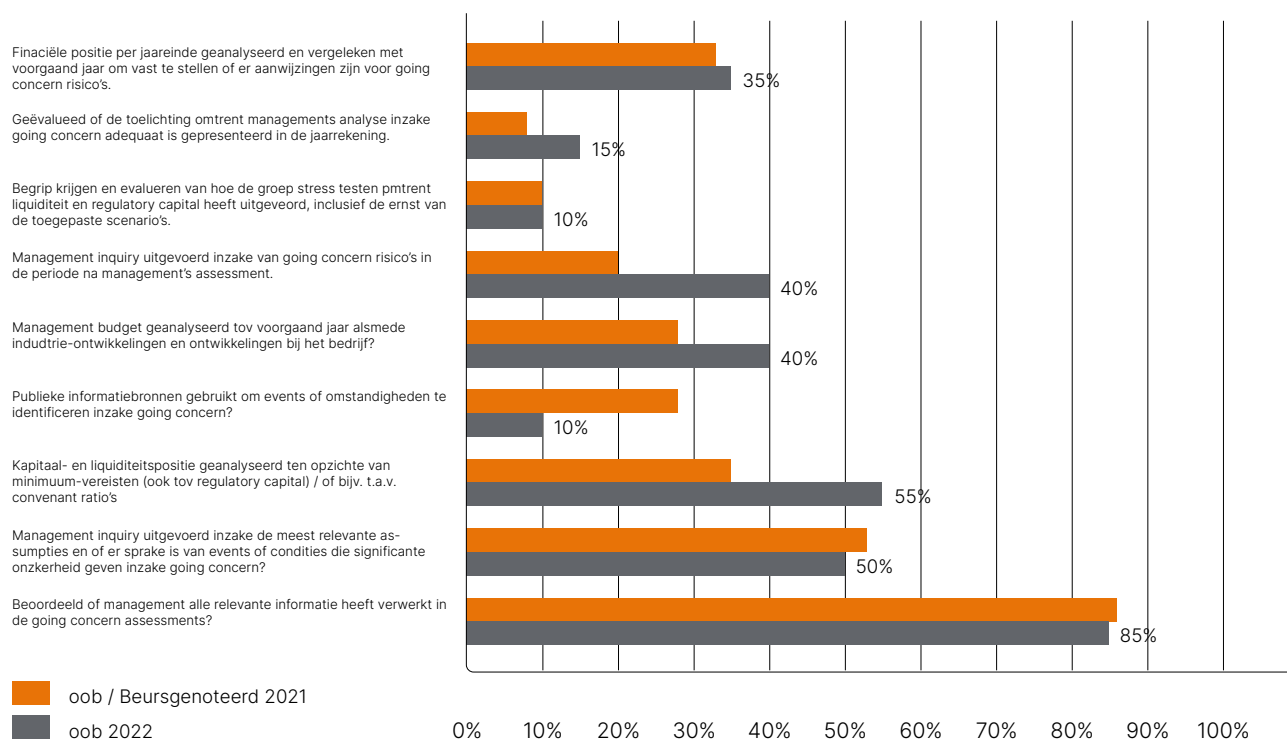
Een voorbeeld van een controleverklaring met slechts één genoemde werkzaamheid is JDE Peet's N.V. (Douwe Egberts): "In fulfilling our responsibilities, we performed procedures including evaluating management's assessment of the Company's ability to continue as a going concern and considering the impact of financial, operational, and other conditions. Based on these procedures, we did not identify any reportable findings related to the entity's ability to continue as a going concern."

Concluderend stellen wij dat de (deels)-specifieke controleverklaringen inderdaad uitgebreider zijn verwoord dan de als generiek beoordeelde controleverklaringen.

Aantal type gerapporteerde werkzaamheden

Kijkend naar het type genoemde werkzaamheden in de sectie controleaanpak continuïteit komen een aantal vaak voor. Van negen (relatief) veel voorkomende controlewerkzaamheden hebben wij voor de oob-ondernemingen in 2022 geanalyseerd hoe vaak deze voorkomen en uitgedrukt in een percentage om te vergelijken met de (relatieve) uitkomsten van 2021 voor oob-ondernemingen.

Figuur 9: Uitgevoerde werkzaamheden oob 2022 vs oob 2021

De opvallendste bevindingen:

We zien dat in de populatie van controleverklaringen over 2022 vaker dan in 2021 wordt opgenomen of er werkzaamheden zijn gedaan aan de kapitaals- en liquiditeitspositie en werkzaamheden aan convenanten (2022 55%, 2021 35%).

Een andere opvallende uitkomst is het lage percentage bij gebruik van publieke informatiebronnen. Slechts in 10% van de gevallen worden deze genoemd in 2022, tegen 28% in 2021.

Positief is te zien dat zowel bij de analyse van het management budget en de bespreking met management t.a.v. continuïteit concern er een stijging is te zien in 2022 ten opzichte van 2021.

In de 2022 analyse hebben we tenslotte nog gekeken naar overige werkzaamheden, niet vallende onder de bovengenoemde werkzaamheden. Hieronder volgen een paar voorbeelden van overige werkzaamheden:

- We audited the Company's repayment obligations as disclosed in note x.x;
- We considered the projected cash flow from operating activities, the projections of the revenue in combination with the (committed) cash flow from investing in new stations in order to conclude on the appropriateness of using the going concern basis of accounting in preparing the Financial Statements;
- Evaluating the Company's existign on-balance and off balance oblifations;
- We assessed whether developments in share price, including the discount in comparison with the net asset value per share, indicates a significant going concern risk.

Bevindingen en conclusie van de sectie controleaanpak continuïteit

Het is de accountant niet verplicht om een conclusie te geven, in de voorbeeldteksten bij handreiking 1151 'Rapporteren over de controleaanpak continuïteit in de controleverklaring' zijn wel een aantal opties gegeven.

Positief is dat we bij alle 20 oob-continuïteitsparagrafen een zin of paragraaf zien waarin een bevinding of conclusie over de gedane werkzaamheden is geformuleerd. Deze bewoordingen zijn in te delen in positief en negatief geformuleerde bevinding /conclusies. In 18 gevallen is een negatief geformuleerde bewoording gebruikt en in twee gevallen een positieve. Wij vinden het een goede zaak dat er een concluderende zin of paragraaf wordt opgenomen, zodat de gebruiker van de controleverklaring afdoende wordt geïnformeerd over de mening van de accountant.

Voorbeelden van een positieve formulering:

–“Op basis van onze controle van de solvabiliteitsratio, de evaluatie van de “Own Risk and Solvency Assessment” (ORSA) 2022, het herverzekeringsbeleid, de begroting 2023 en het vaststellen van de aanvaardbaarheid van de daarbij gehanteerde veronderstellingen, de controle van de gebeurtenissen na balansdatum en de vraag of deze een aanpassing van of een toelichting in de financiële overzichten noodzakelijk maken en de overleggen met diverse sleutelfunctionarissen binnen de organisatie concluderen wij dat er geen materiele onzekerheid is omtrent de continuïteit van [naam entiteit].” en

–“ Although there always remains an inherent level of uncertainty in relation to future events, we concur with management’s application of the going concern assumption in preparing the Financial Statements.”

Voorbeelden van een negatieve formulering:

–“ Based on our procedures performed, we did not identify material uncertainties about going concern. Our conclusions are based on the audit evidence obtained up to the date of our auditor’s report. However, future events or conditions may cause a company to cease to continue as a going concern “en

–“ Although there always remains an inherent level of uncertainty in relation to future events, we did not identify any reportable matters in (i) management’s conclusion that there are no material uncertainties over [naam entiteit] ability to continue as a going concern in preparing the Financial Statements and (ii) the related disclosures.” en

– “Onze controlewerkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en uitgangspunten die het bestuur in de continuïteitsbeoordeling heeft betrokken.”

Constateringen - analyse van de jaarstukken

Continuïteitsrisico's in jaarverslag

In alle 20 onderzochte oob-jaarverslagen zijn continuïteitsrisico's (als onderdeel van strategische risico's) of is een assessment opgenomen. We merkten al op dat het jaarverslag 2022 van de meeste beursfondsen (Statements of the Management Board en Risk management) vaak gelijklopend is met 2021, maar dat wel meer risico's zijn opgenomen ten aanzien van regelgeving (zoals ESG) en prijsstijgingen als gevolg van de inval van Rusland in Oekraïne in februari 2022.

Vaak worden het niet specifiek continuïteitsrisico's genoemd, maar worden in de paragraaf Risk Management and Corporate Governance diverse risico's en het risico-managementsysteem uiteengezet. Hierbij wordt ingegaan op strategische, operationele en legal & compliance risks.

Dit merken we ook op bij de niet beursgenoteerde oob-bedrijven.

Bij DELA Coöperatie (Uitvaartverzekeraar met leden) wordt de term continuïteitsrisico wordt niet genoemd, maar het jaarverslag bevat een uitgebreide risicoparagraaf waarin 35 risico's (zoals solvabiliteitsrisico, liquiditeitsrisico, macro-ontwikkelingen, marktintegriteit en reputatierisico) zijn toegelicht. De risico's zijn verdeeld in risk appetite: laag / midden/ hoog met een toelichting wat het inhoudt.

Bij woningstichting Eigen Haard lezen we bijvoorbeeld over risico's ten aanzien van de financiële positie en het toekomstperspectief met betrekking tot het huidige bedrijfsmodel. Diverse risico's zijn opgenomen die continuïteits-elementen raken, zoals groei van het businessmodel, energie transitie en reputatieschade. De paragraaf 'bedrijfsmodel corporaties heeft grenzen' gaat in op de verduurzaming van het huidige model ten behoeve van de continuïteit.

Bij Coöperatie TVM (verzekeringsbedrijf met leden) wordt melding gemaakt van grote beweeglijkheid op de financiële markten, hoge inflatie, de energiecrisis, de oorlog in Oekraïne, het staartje van de corona-lockdown en grote bedrijvigheid in de logistiek. Vervolgens wordt ingegaan op het sterke weerstandsvermogen, een beleggingsverlies en de solvabiliteitspositie van het bedrijf. Ook de klanttevredenheid wordt genoemd, de klantretentie. Want de klanten zijn de reden van ons bestaan aldus Coöperatie TVM.

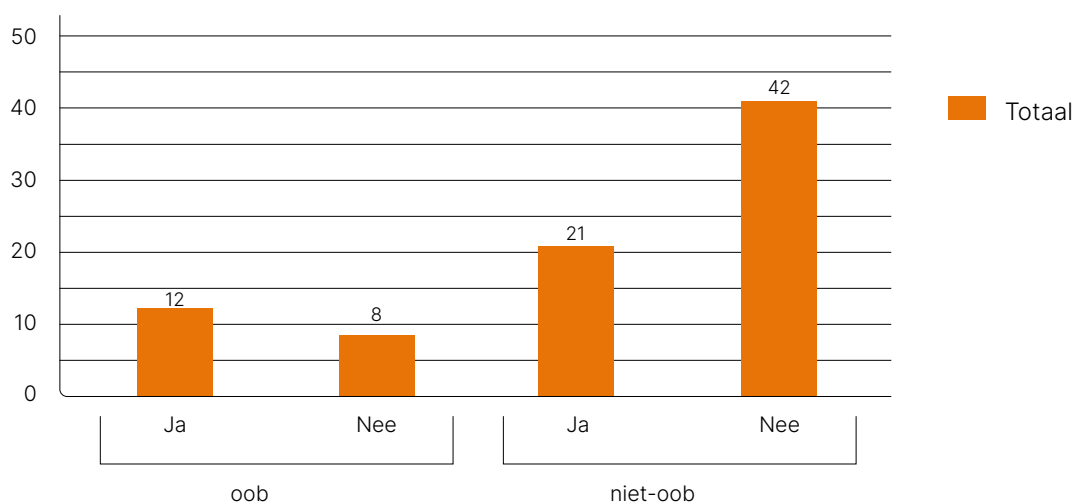
Verwijzing naar bestuursverslag of de jaarrekening in de controleverklaring

In meer dan de helft (12 van de 20) van alle onderzochte oob-controleverklaringen is een verwijzing opgenomen naar de jaarrekening. Dit kan zijn een verwijzing naar de toelichting van de grondslagen die de onderneming hanteert, waar dan een apart stukje is opgenomen over de grondslag op basis van continuïteit. Ook zijn er verwijzingen naar de management beoordeling rond continuïteit als deze in de toelichting van de jaarrekening is opgenomen. We zien dit vaker bij de oob-ondernemingen dan bij de niet-oob-ondernemingen.

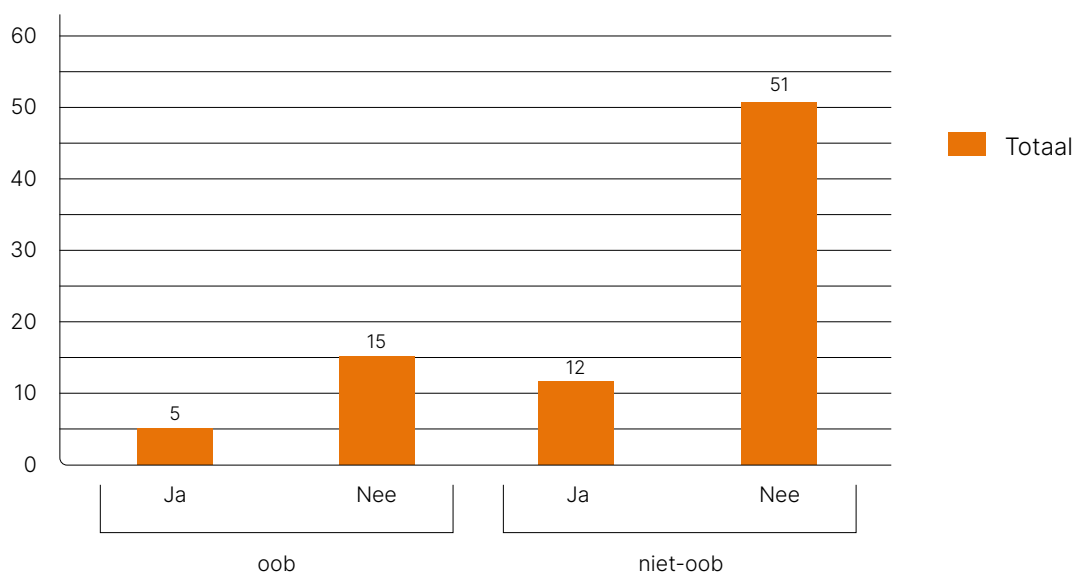
In een kwart van de populatie oob-ondernemingen (5 van de 20) wordt ook verwezen naar een plek in het jaarverslag, bijvoorbeeld: Management's conclusion on the Company's ability to continue as a going concern is outlined in the Statement of the Board. Ook dit gebeurt minder vaak bij niet-oob-ondernemingen (12 van de 83).

Hieronder de resultaten nogmaals in een grafiek weergegeven.

Figuur 10: Aantal van verwijzingen naar jaarrekening toelichtingen opgenomen?

Figuur 11: Aantal van verwijzingen naar bestuursverslag / jaarverslag opgenomen?

Samenhang controleverklaring en jaarverslag

Vanuit de Standaarden zijn er geen verplichtingen met betrekking tot de mate van detaillering die de accountant moet geven in de sectie 'Controleaanpak continuïteit'. Wel zijn door de NBA-voorbeeldteksten opgesteld die toegepast kunnen worden door de accountant, onder andere via Handreiking 1151.

Tijdens onze analyse hebben we een aantal situaties gezien die ons opvielen. Hieronder zijn een aantal voorbeelden gegeven. We benadrukken dat we geen oordeel uitspreken over de inhoud en kwaliteit van de controleverklaringen, het zijn puur onze bevindingen uit de openbare stukken vanuit het (gepercipieerd) perspectief van een gebruiker van de jaarrekening.

Voorbeelden: relatie controleverklaring en bestuursverslag

Duidelijke, transparante relatie

- KLM: diverse risico's worden gedetailleerd toegelicht in de paragraaf risk management and control, geconcludeerd wordt dat deze risico's niet als continuïteitsrisico's worden beschouwd: "...there are no triggers that may impair the going concern assumption ...". In de controleverklaring heeft de accountant opgenomen: "... Amongst other, whether the assessment included the impact of the climate action plan, war in Ukraine, high inflation and recovery of the global COVID-19 pandemic; we evaluated KLM's 2023 budget and 5-year plan, including the cash flow forecast for at least 12 months from the date of the authorisation of the financial statements taken into account current developments in the industry such as the investments made for new fleet and all relevant information of which we are aware as a result of our audit;
- Coöperatie TVM: In het jaarverslag wordt ingegaan op de solvabiliteitsratio (SCR) en het weerstandsvermogen van de onderneming. In de controleverklaring wordt verwezen naar de toelichting die het bestuur heeft gegeven op de continuïteitsveronderstelling en wordt verder uiteengezet dat de SCR een belangrijke indicatie geeft over de continuïteit van een verzekeringsmaatschappij. Een SCR van 100% geeft volgens de Solvency II-richtlijnen van de Europese Unie, met een waarschijnlijkheid van ten minste 99,5%, aan dat de entiteit in staat zal zijn om de volgende twaalf maanden aan haar verplichtingen tegenover verzekeringsnemers en begunstigden kan voldoen. Vervolgens wordt de interne eis van de onderneming t.a.v. de SCR (200%) en de gerapporteerde SCR (238%) per ultimo 2022 aangegeven, en concludeert de accountant dat er geen materiele onzekerheid is ten aanzien van de continuïteit van de onderneming.

Minder transparante relatie

- Just Eat takeaway: geen specifieke continuïteitsrisico is opgenomen, wel is er een uitgebreide risico-analyse met elementen welke de continuïteit mogelijk kunnen raken en wordt besproken hoe de strategie (uitbreidingen en focus op kosten) wordt gerealiseerd in 2022 en dat dit proces in 2023 doorgezet zal worden. Begin 2022, na de COVID periode had de onderneming last van een stagnatie in de groei en een moeilijker financiële omgeving. Door strakke sturing is een belangrijk kengetal, de 'Adjusted EBITDA' positief uitgekomen. In de controleverklaring wordt alleen ingegaan op de beoordeling van de continuïteitsveronderstelling door het management.

Continuïteitsrisico's in verslag Raad van Commissarissen

Voor de jaarverslagen hebben we bekeken of het onderwerp continuïteit aan bod komt in het verslag. We merken op dat in alle verslagen uitspraken zijn gedaan ten aanzien van de continuïteit, de diepgang verschilt onderling. Specifieke continuïteitsrisico's worden niet benoemd door de Raad van Commissarissen (RvC), wel is ingegaan op onderwerpen die gerelateerd zijn aan continuïteit. Veelvuldig aan bod komen zijn de oorlog Rusland – Oekraïne, impact van inflatie- en prijsstijgingen en het mogelijk veranderen van strategie en business model om relevant te blijven in de markt.

In 8 van de 20 controleverklaringen is middels generieke en korte tekst door de RvC een toelichting gegeven op onderwerpen die de continuïteit raken.

In 12 van de 20 controleverklaringen wordt door de RvC meer duiding gegeven aan continuïteit.

Voorbeelden hiervan zijn:

- RvC geeft aan het belangrijk te vinden om te blijven investeren in innovaties en om een efficiency slag te maken bij customer service centre om zodoende een winstgevende onderneming op lange termijn te waarborgen;
- RvC licht aan de hand van een korte business case toe hoe de organisatie de strategie zal aanpassen om relevant te blijven in de markt;
- RvC licht toe welke onderwerpen gedurende het verslagjaar 'board focus' hadden. Dit zijn onder andere strategie en waardecreatie, business performance, financiële rapportering en duurzaamheid en het (mogelijk) uitvoeren van fusies.

Samenhang controleverklaring en verslag RvC

Ook voor het verslag Raad van Commissarissen (RvC) hebben we gekeken naar de samenhang met de controleverklaring. Hierbij delen we de volgende voorbeelden die ons daarbij opvielen.

Voorbeeld: relatie controleverklaring en verslag RvC

Duidelijke, transparante relatie

- **In het verslag RvC wordt toegelicht:**

In 2022, the Supervisory Board was actively involved in setting and approving the new strategy Shaping the future. The new strategy aims to strengthen the foundation of the company and accelerate towards new energies, grow the base in ITL and LNG/LPG and optimize the performance of the core portfolio taking into account key global trends like energy transition, ageing assets, regulatory landscape and ESG. This was discussed during multiple meetings and one meeting session was fully dedicated to consider the new Vopak strategy together with the Executive Board.

- **In de controleverklaring licht de accountant toe:**

As described in note 1.1., the Executive Board believes that no events or conditions, including those related to the Russia/Ukraine war or the ongoing COVID-19 pandemic, give rise to doubt about the ability of the Group to continue in operation in the next reporting period.

We challenged management's cash flow forecasts and primary assumptions, also in the light of our understanding obtained with regards to management's outlook as reported in their Sustainability Roadmap.

3. Analyse niet-oob-verklaringen

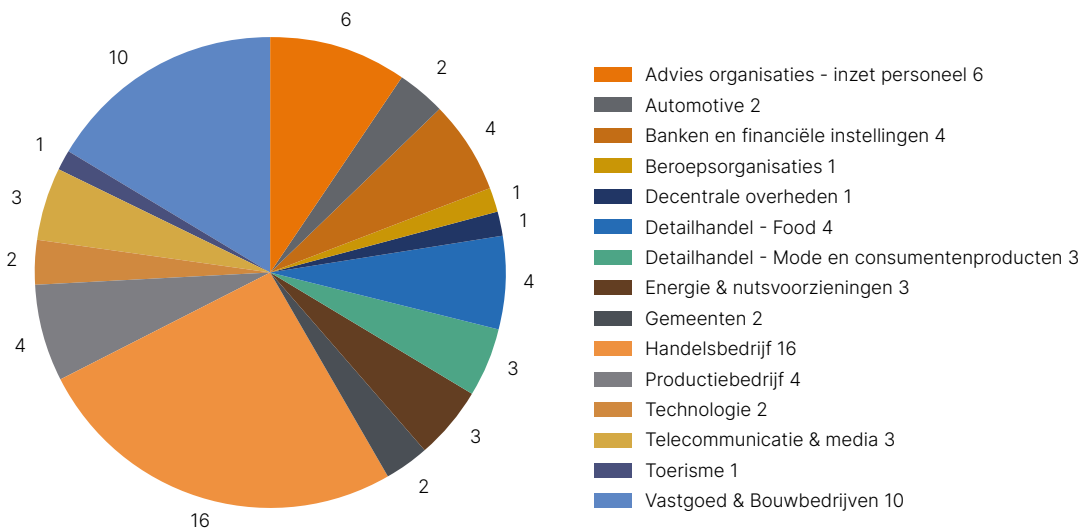
Over de onderzoeksgroep

Voor de analyse van de controleverklaringen is de brondocumentatie van in totaal 63 entiteiten bekeken. De brondocumentatie betreft de controleverklaring, het jaarverslag en indien van toepassing: verslag Raad van Commissarissen (RvC). Wij hebben gemeend met onze selectie, welke is verdeeld over diverse accountantsorganisaties en diverse sectoren, een representatief beeld te kunnen geven.

Onderstaand een weergave van de onderzoeksgroep verdeeld naar accountantsorganisatie:

Populatie verdeling naar accountantsorganisatie	2022	
	n	%
Alfa Accountants B.V.	2	3%
BakerTilly	8	13%
BDO	2	3%
Confirm	7	11%
De Jong & Laan	2	3%
Deloitte	2	3%
EY	4	6%
Flynth Audit B.V.	3	5%
Grant Thornton	4	6%
HLB Witlox Van den Boomen	6	10%
Joinson & Spice B.V.	1	2%
Kaaphororn Accountancy	2	3%
KPMG	2	3%
KSG Registeraccountants B.V.	2	3%
Mazars	2	3%
PWC	8	13%
Qconcepts	4	6%
RSM	2	3%
Totaal niet-OOB	63	100%

Figuur 12: Verdeling naar sector:

Constateringen - analyse van de controleverklaring

Aanwezigheid sectie “Controleaanpak continuïteit”

We constateren dat in 62 van de 63 controleverklaringen de sectie “Controleaanpak continuïteit” aanwezig is. In één controleverklaring is de paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden opgenomen teneinde de aandacht van de gebruiker te vestigen op de alternatieve grondslag die is gehanteerd. Er is sprake van vrijwillige discontinuïteit. Deze toepassing is in overeenstemming met Standaard 706. De accountant vermeldt het volgende in de controleverklaring:

‘Wij vestigen de aandacht op het onderdeel Continuïteit onder de grondslagen voor waardering en resultaat bepaling op pagina xx van het jaarverslag, waarin de afbouw van de bedrijfsactiviteiten van Organisatie ABC B.V. met einddatum van 31 december 2024 en de effecten hiervan op de grondslagen voor het opstellen van de jaarrekening zijn beschreven. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.’

De organisatie vermeldt in het jaarverslag een gedetailleerde opsomming van het afbouwplan, welke is besloten door de aandeelhouders in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders.⁸

Inhoud van de sectie “Controleaanpak continuïteit”

In alle 62 controleverklaringen is de inhoud gerapporteerd in overeenstemming met Standaard 700. In één van deze 62 controleverklaringen zijn wel de werkzaamheden en conclusie omtrent continuïteit gerapporteerd, maar is de titelomschrijving niet vermeld.

De benaming van de sectie is niet voorgeschreven in de NVCOS, maar zijn wel redelijk consistent. Zie hieronder een aantal voorbeelden:

Voorbeeld: Benamingen sectie “Controleaanpak continuïteit”

- Controleaanpak continuïteit
- Controleaanpak continuïteitsveronderstelling
- Controleaanpak veronderstellingen inzake financiële risico's in relatie tot de financiële positie
- Audit approach going concern
- Audit response to going concern

⁸ Zie hoofdstuk 4 van NBA Handreiking 1151 aangaande de wijze waarop de accountant dient te rapporteren over continuïteit.

Materiele onzekerheid

In 1 controleverklaring is er sprake van een materiele onzekerheid. Dit betreft een internationale onderneming in (half) fabriek staalproducten en mijn exploitatie met activiteiten in o.a. Oekraïne (Metinvest B.V.). In de controleverklaring is een sectie opgenomen ten aanzien van de materiele onzekerheid ten aanzien van continuïteit. Deze sectie is opgenomen direct na het oordeel van de accountant.

In de sectie inzake de materiele onzekerheid wordt verwezen naar de sectie met de controleaanpak en werkzaamheden ten aanzien van continuïteit. Deze aparte sectie is opgenomen na de frauderisicoparaagraaf.

Als we naar de opgenomen werkzaamheden kijken dan zien we dat deze (zeer)uitgebreid zijn opgenomen en dat de voorbeeldteksten van de NBA ten aanzien van dit scenario is gevolgd. In de sectie over de controleaanpak voor continuïteit wordt ook verwezen naar de toelichting continuïteit in de jaarrekening, waar het management de materiele onzekerheid ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling opgenomen heeft.

Werkzaamheden – mate van detail

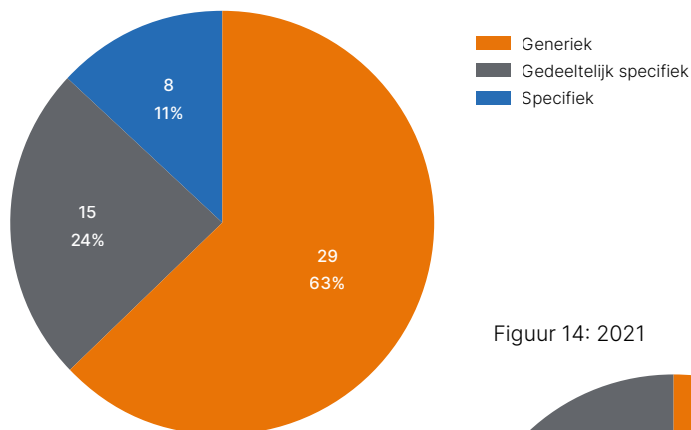
Voor dit gedeelte van de analyse hebben we de verklaring met een paragraaf ter benadrukking van bepaalde aan- gelegenheden buiten de scope gelaten, wat het totaal brengt op 62 verklaringen.

Allereerst hebben we de sectie 'Controleaanpak continuïteit' van alle controleverklaringen geanalyseerd.

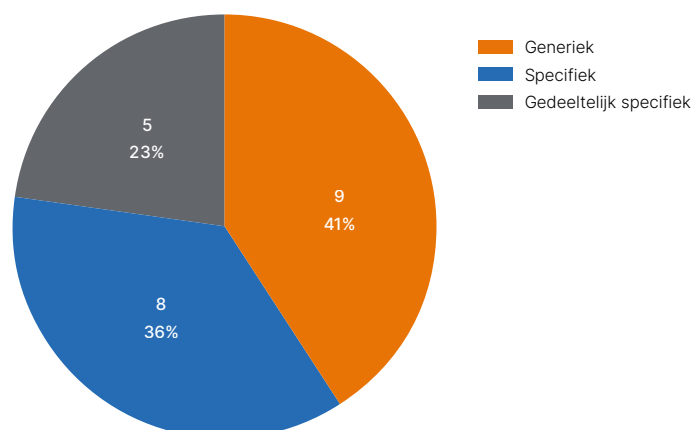
De uitkomst is beoordeeld als een generieke tekst, gedeeltelijk specifiek of gedetailleerd & specifiek. Wij hebben hierin meegewogen hoe (gedeeltelijk) specifiek de teksten waren voor de onderneming en bedrijfssector.⁹ Het geeft daarmee een indicatie van de mate van detail en specifiek zijn zoals wij die hebben aangetroffen.

Onderstaande figuur geeft de beschrijving van de werkzaamheden in de sectie controleaanpak continuïteit weer en laat de volgende resultaten zien: van de 62 zijn er 39 verklaringen (63%) met een generieke paragraaf, 15 (24%) met een gedeeltelijk specifieke paragraaf en 8 (13%) met een gedetailleerd & specifieke paragraaf. Ter vergelijking is de figuur uit 2021 opgenomen.

Figuur 13: 2022

Figuur 14: 2021

⁹ Omdat deze beoordeling (enigzins) subjectief is, hebben we de analyse en review van de beoordelingen laten doen door meerdere personen uit de NBA werkgroep Continuïteit.

Kijkend naar de werkzaamheden voor de onderneming noteren we het volgende:

- Van de 39 controleverklaringen met een generieke paragraaf zijn er:
  - 38 controleverklaringen waarbij zowel de werkzaamheden ten aanzien van de onderneming en ten aanzien van de bedrijfssector generiek zijn gerapporteerd;
  - 1 controleverklaring waarbij de werkzaamheden ten aanzien van de onderneming gedeeltelijk specifiek zijn gerapporteerd.

De gedeeltelijk specifieke werkzaamheden zijn omschreven als: 'de aanwezigheid van (arbeids)conflicten / claims en mogelijke faillissementen bij belangrijke cliënten'. Ten aanzien van de bedrijfssector zijn er alleen generieke items genoemd.

- Van de 15 controleverklaringen met een gedeeltelijk specifieke paragraaf zijn er:
  - 11 verklaringen geclassificeerd als gedeeltelijk specifiek t.a.v. de onderneming;
  - 4 verklaringen geclassificeerd als gedetailleerd & specifiek t.a.v. de onderneming. In deze verklaringen zijn de werkzaamheden omtrent de bedrijfssector generiek omschreven, en derhalve is de algehele verklaring geclassificeerd als gedeeltelijk specifiek.

Voorbeeldteksten zijn hieronder weergegeven.

Voorbeeld: Controleverklaring met gedeeltelijk specifieke paragraaf

Voorbeeldteksten: gedeeltelijk specifiek t.a.v. de onderneming

- evalueren van de verwachte operationele resultaten en daaraan gerelateerde kasstromen voor de periode van tenminste 12 maanden vanaf de datum van opmaken van de jaarrekening rekening houdend met de financiële positie per 31 december 2022, de jaarplannen 2023, de aanwezige orderportefeuille voor 2023 en verder, de ontwikkelingen in de branche en onze kennis uit de controle .
- we considered whether the developments in energy prices indicate a going concern risk

Voorbeeldteksten: gedetailleerd & specifiek t.a.v. de onderneming

- Naast deze kwantitatieve aspecten hebben wij ook kwalitatieve aspecten in onze evaluatie van de continuïteitsveronderstelling betrokken. Zo hebben wij bijvoorbeeld de aanwezigheid van (arbeids)conflicten / claims, mogelijke voorraadtekorten en faillissementen bij belangrijke afnemers in ogenschouw genomen.
- Evaluating the going-concern analysis as performed by Organisation ABC B.V., as the entity's liquidity is largely included and dependent on the Group's banking agreement, including zerobalancing. As part of this evaluation, we evaluated the cash pool agreement with Organisation XYZ., which is valid for an indefinite period of time.

- Van de acht controleverklaringen met een gedetailleerde & specifieke paragraaf is er één verklaring gedeeltelijk specifiek t.a.v. de onderneming. De andere zeven verklaringen zijn gedetailleerd & specifiek t.a.v. de onderneming. Hierbij is één verklaring generiek t.a.v. de bedrijfssector; de andere verklaringen bevatten wel specifieke omschrijvingen m.b.t. de bedrijfssector zoals:
  - Evalueren van het negatieve kortlopende werkkapitaal volgens de geconsolideerde balans per 1 januari 2023, **wat inherent is aan een retailorganisatie met contante verkopen**;
  - ... rekening houdend met ontwikkelingen in de branche zoals de toekomstverwachtingen omtrent de invloed van de inflatie op het gedrag van de consumenten en onze kennis uit de controle.
  - **In de markt** waarin de onderneming actief is, zijn evenwel ontwikkelingen gaande die inspelen op de financiële positie van de onderneming. De onderneming heeft te maken met **regelgeving die eist dat over voldoende emissierechten wordt beschikt**. Tevens ziet de **branche zich geconfronteerd met een onzekere terugval van de afzet mede door de zgn. stikstofcrisis**.

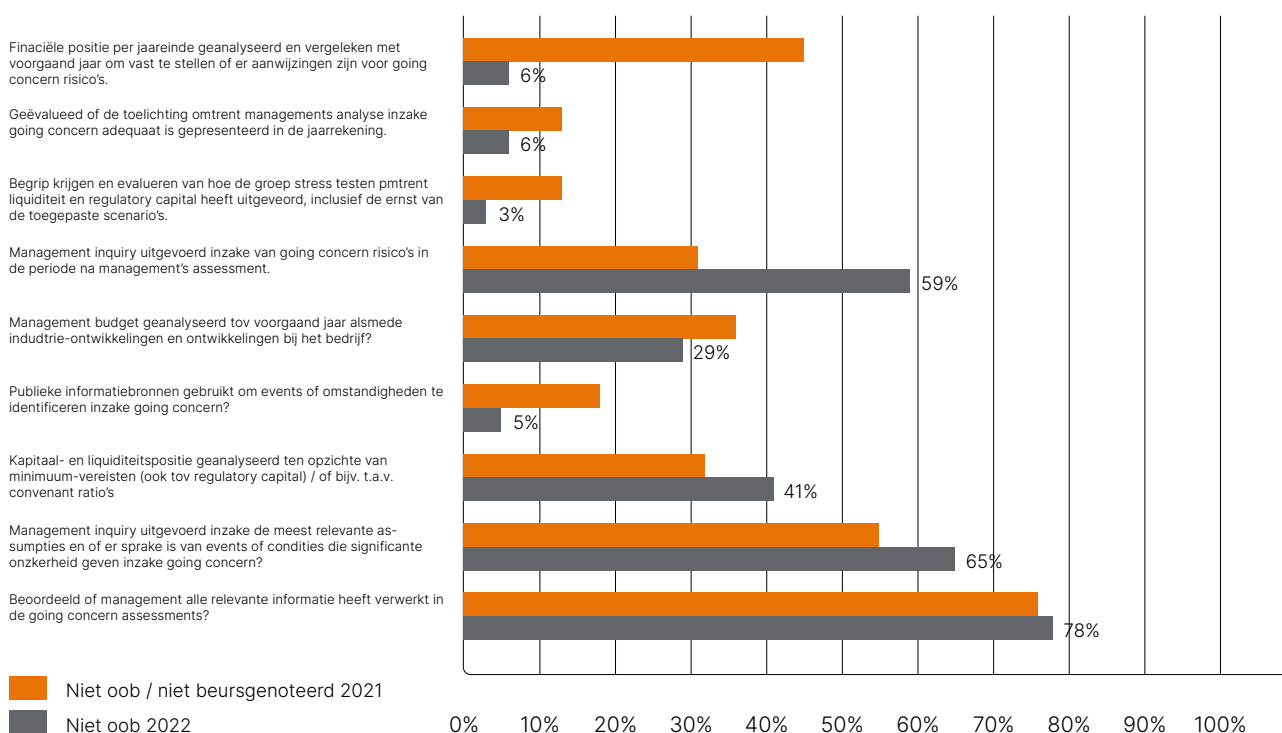

Aantal type gerapporteerde werkzaamheden

Welke werkzaamheden dit betreffen wordt in onderstaande grafiek weergegeven. In de grafiek maken we een vergelijking met de resultaten uit onze analyse betreffende boekjaar 2021. De populatie bestond toen uit 22 niet-oob ondernemingen, versus de 63 controleverklaringen in deze huidige analyse, en daarom is de weergave gedaan in percentages i.p.v. absolute getallen.

Het aantal van voorgaande analyse ligt (aanzienlijk) lager, gezien rapporteren over de continuïteit vanaf boekjaar 2022 verplicht is gesteld en daarvoor vrijwillig is toegepast door een klein(er) aantal niet-oob ondernemingen.

Figuur 16: Uitgevoerde werkzaamheden niet-oob 2022 vs niet-oob 2021

De opvallendste bevindingen:

- Driekwart (76% - 48 verklaringen) licht toe dat zij hebben beoordeeld of management alle relevante informatie heeft verwerkt in de continuïteitsveronderstelling. Dit is in lijn met de resultaten van voorgaand jaar.
- De werkzaamheden rond 'management inquiry' zijn opvallend toegenomen vergeleken met 2021: 'bespreken van de belangrijkste assumpties' (63% - 40 verklaringen) en 'inlichtingen inwinnen bij het management over zijn kennis van continuïteitsrisico's in de periode na de beoordeling' (59% - 37 verklaringen) zijn tevens frequent toegelicht.
- Werkzaamheden omtrent 'vergelijking van de financiële positie per jaareinde i.v.m. voorgaand jaar' (6% - 4 verklaringen) en 'het gebruik van publieke informatiebronnen om events of omstandigheden te identificeren inzake continuïteit' (5% - 3 verklaringen) worden in mindere mate uitgevoerd door de accountant. In vergelijking met voorgaand jaar is dit een dalende beweging.

De werkzaamheden als beoordeling van de continuïteitsveronderstelling en kennis inwinnen bij management, wat relatief algemene basis werkzaamheden zijn, worden het vaakst uitgevoerd. Specifiekere werkzaamheden worden in minder mate gerapporteerd door de accountant. We hebben niet kunnen herleiden of deze bevindingen gerelateerd zijn aan bepaalde sectoren of accountantsorganisaties.

Bevindingen en conclusie van de sectie controleaanpak continuïteit

De formulering van de conclusie is tevens een aspect die we hebben geanalyseerd. De meeste van de controleverklaringen uit onze scope van 62 stuks – 70% / 44 controleverklaringen – hanteert een 'ontkennende' benadering; hiermee bedoelen we dat er gekozen is voor bewoordingen als:

- Onze controlewerkzaamheden hebben **geen informatie opgeleverd die strijdig is** met de veronderstellingen en aannames van het bestuur over de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.;

- Op basis van onze werkzaamheden hebben we **geen materiële onzekerheden** ten aanzien van de continuïteit **geïdentificeerd**.;
- Our procedures **did not result in outcomes contrary** to the board of management's assumptions and judgements used in the application of the going concern assumption.

Een klein deel, namelijk 17% / 11 controleverklaringen - hanteert een 'bevestigende' benadering:

- Wij **onderschrijven de conclusies** van het bestuur van Organisatie ABC B.V. dat de organisatie over voldoende financiële mogelijkheden beschikt om aan al haar verplichtingen te kunnen voldoen en dat de jaarrekening op basis van continuïteit is opgesteld.;
- Op basis van onze kennis en ons begrip van de organisatie, verkregen tijdens onze jaarrekeningcontrole en de financiële positie van de vennootschap zoals deze blijkt uit de jaarrekening, vinden wij **het hanteren van de continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar**.;
- Aforementioned procedures **lead to sufficient and suitable evidence** with regards to the **appropriateness** of the going concern position.

In 8 verklaringen merken we op dat er geen conclusie is opgenomen.

Constateringen – analyse van de jaarstukken

Analyse jaarverslag

Voor 40 van de 63 jaarverslagen (63%) is het bestuursverslag niet openbaar beschikbaar. Op grond van art. 2:394 BW 2 lid 4 kunnen bedrijven ervoor kiezen om het bestuursverslag ten kantore van de rechtspersoon te houden en kan deze op verzoek worden opgevraagd. Dit is wettelijk toegestaan, maar is het wenselijk? Vanuit de NBA hebben we hierover het volgende standpunt op onze website gepubliceerd:

De NBA vindt dat er actief gehandhaafd moet worden op tijdige deponering van jaarverslaggeving en dat de mogelijkheid om het bestuursverslag niet te deponeren bij het handelsregister moet komen te vervallen voor alle controleplichtige entiteiten[1]. Het ten kantore leggen van het bestuursverslag komt transparantie over de financiële- en niet-financiële risico's die hierin zijn opgenomen niet ten goede. Bovendien kan ervanuit de sectie 'Controleaanpak continuïteit' in de controleverklaring verwezen worden naar teksten in het bestuursverslag. Als deze teksten niet toegankelijk zijn voor het brede maatschappelijke verkeer voegt een verwijzing hiernaar in de sectie 'Controleaanpak continuïteit' in de controleverklaring weinig waarde toe. Het verdient aanbeveling dat de certificerende accountant hier acht op slaat en de cliënt aanmoedigt om het bestuursverslag bij de Kamer van Koophandel te deponeren.

De NBA heeft gebruik gemaakt van de optie om het bestuursverslag op te vragen en in (nagenoeg) alle gevallen is dit per mail of post toegestuurd.

In totaliteit zijn na de uitvraag 39 van de 40 bestuursverslagen (98%) ontvangen. Van het bestuursverslag dat we niet hebben ontvangen hebben we vastgesteld dat de accountant vier jaar achter elkaar in de paragraaf overige informatie in de controleverklaring vermeldt dat de betrokken cliënt geen bestuursverslag heeft opgesteld. De betrokken bestuurder heeft na navraag laten weten voornemens te zijn voor het boekjaar 2023 wel een bestuursverslag op te stellen.

Verwijzing naar bestuursverslag of de jaarrekening in de controleverklaring

In 12 van de 63 controleverklaringen¹⁰ (19%) wordt verwezen naar het bestuursverslag; deze verwijzen onder andere naar financiële kengetallen en 'toekomstparagraaf / paragraaf vooruitzicht' opgesteld door management ter onderbouwing van de continuïteitsveronderstelling. De volgende paragraaf gaat hier nader op in.

In 21 controleverklaringen (33%) wordt er een verwijzing gemaakt naar de jaarrekening inzake de toelichting die door het management is opgesteld. Deze verwijzing wordt gemaakt om aandacht te vragen voor de algemene grondslagen en de daarin opgenomen continuïteitsveronderstelling.

10 Dit betreft de totale onderzoeksgroep: 62 controleverklaringen welke allen de sectie 'Controleaanpak continuïteit' bevatten en 1 controleverklaring met de paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden opgenomen teneinde de aandacht van de gebruiker te vestigen op de alternatieve grondslag die is gehanteerd.

Continuïteitsrisico's in jaarverslag

De term 'continuïteitsrisico' wordt veelal niet gehanteerd in jaarverslagen, maar het onderwerp continuïteit in relatie tot risico's komt zeker aan bod.

Het onderwerp continuïteit wordt in 48 van de 63 jaarverslagen besproken in de vorm van:

- een uiteenzetting van financiële kengetallen en resultaten van huidige boekjaar, vaak in vergelijking met het voorgaande verslagjaar;
- een uiteenzetting in de risicoparagraaf van geïdentificeerde risico's gelieerd aan continuïteit;
- een tekstuele toelichting op de behaalde resultaten van het huidige boekjaar in vergelijking met de begroting;
- een tekstuele toelichting richting aankomend boekjaar door middel van een paragraaf 'toekomstparagraaf' of 'voorzicht'.

Onderstaande items worden in het overgrote deel van de bestuursverslagen genoemd als onzekerheden en / of risico's:

- Conflict Oekraïne – Rusland, wat leidt tot een stijging energie-, verkoop- en inkooprijzen;
- Corona; afbetaling NOW-steun,
- Krapte arbeidsmarkt;
- Aanpassen van huidig businessmodel op de veranderende markt en bestedingspatroon van de consument (door onder andere stijging van de inflatie).

Samenhang controleverklaring en bestuursverslag

Vanuit de Standaarden zijn er geen verplichtingen met betrekking tot de mate van detaillering die de accountant moet geven in de sectie 'Controleaanpak continuïteit'. Wel zijn door de NBA voorbeeldteksten opgesteld die toegepast kunnen worden door de accountant, onder andere via Handreiking 1151.

Tijdens onze analyse hebben we een aantal situaties gezien die ons opvielen. Hieronder zijn een aantal voorbeelden gegeven. We benadrukken dat we geen oordeel uitspreken over de inhoud en kwaliteit van de controleverklaringen, het zijn puur onze bevindingen uit de openbare stukken vanuit het (gepercipieerd) perspectief van een gebruiker van de jaarrekening.

Voorbeeld: relatie controleverklaring en bestuursverslag

Duidelijke, transparante relatie

- In het bestuursverslag wordt door organisatie toegelicht:
Het vooruitzicht voor opvolgend boekjaar is dat de organisatie een operationeel verlies verwacht.
In de controleverklaring licht de accountant toe dat hij werkzaamheden heeft uitgevoerd ten aanzien van de huidige en toekomstige financiering.
- In het bestuursverslag wordt door organisatie toegelicht dat de solvabiliteit aan de lage kant is; 0,12.
In de controleverklaring licht de accountant toe dat zij ratio's hebben geanalyseerd.

Onduidelijke, niet-transparante relatie

- in het bestuursverslag is gesproken over een data ransomware-aanval die heeft plaatsgevonden in 2022.
De accountant vermeldt hier niets over in de verklaring / sectie controleaanpak continuïteit.
- In het bestuursverslag komen wat onzekerheden naar voren onder andere de verwachte (stagnatie) groei van de organisatie. De accountant vermeldt hier niets over in de verklaring / sectie controleaanpak continuïteit.

Continuïteitsrisico's in verslag Raad van Commissarissen

Het verslag van de Raad van Commissarissen (RvC) is voor 15 van de 63 ondernemingen openbaar beschikbaar. De mogelijkheid bestaat dat bij de overige 48 ondernemingen geen RvC aanwezig is en er derhalve geen verslag (openbaar) beschikbaar hoeft te zijn. Dit element - dat er wel / niet een RvC is en er terecht geen verslag RvC beschikbaar is - hebben we niet beoordeeld in onze analyse.

Voor de verslagen die wel beschikbaar zijn hebben we bekeken of het onderwerp continuïteit aan bod komt in het verslag. We merken op dat in 7 van de 15 verslagen er geen uitspraken worden gedaan ten aanzien van de continuïteit. In de overige 8 verslagen komt dit wel aan bod, onder andere door:

- Drie keer een generieke toelichting te geven over de resultaten van het huidig verslagjaar en de vooruitzichten;
- Drie keer een gemiddelde specifieke toelichting te geven, bijvoorbeeld:
  - een data ransomware-aanval die heeft plaatsgevonden inclusief de impact daarvan;
  - de onzekerheden gelieerd aan de personeelskrapte op de arbeidsmarkt.
- Twee keer een specifieke toelichting te geven door het benoemen van risico's zoals een uitzetting van de aanpassingen in strategie ten behoeve van groei in de marktpositie en de impact van de stijging energieprijzen plus grondstoftekorten voor de onderneming.
Bij één van deze is de sectie 'Controleaanpak continuïteit' gedetailleerd & specifiek toegelicht door de accountant; de door de RvC genoemde risico's komen terug in de verklaring. Bij de andere verklaring is dit niet het geval; de sectie 'Controleaanpak continuïteit' is generiek omschreven door de accountant en is er ook geen verwijzing opgenomen naar het verslag RvC of bestuursverslag.

Samenhang controleverklaring en verslag RvC

Ook voor het verslag RvC hebben we gekeken naar de samenhang met de controleverklaring. Hierbij delen we de volgende voorbeelden die ons daarbij opvielen.

Voorbeeld: relatie controleverklaring en verslag RvC

Duidelijke, transparante relatie

- In het verslag RvC wordt toegelicht:
Aanpassing strategie tbv groei sterke marktpositie en marktontwikkelingen die een (negatieve) impact hebben gehad op entiteit als gestegen energieprijzen en grondstoftekorten.
In de controleverklaring licht de accountant:
De directie bevragen over de belangrijkste veronderstellingen en uitgangspunten. Wij hebben hierbij onder andere aandacht besteed aan de stijgende kosten als gevolg van de inflatie en de mogelijkheid om deze kosten door te berekenen naar de consument, het risico met betrekking tot de invloed van informatiebeveiliging en het voeren van een passend financieringsbeleid.

Geen transparante relatie

- in het verslag RvC is gesproken over een data ransomware-aanval die heeft plaatsgevonden in 2022. De accountant vermeldt hier niets over in de verklaring / sectie controleaanpak continuïteit.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

Mercuriusplein 3
2132 HA Hoofddorp
Postbus 242
2130 AE Hoofddorp

T 088 4960 301
E nba@nba.nl
I www.nba.nl